

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI**

**DEĞER AKTARIMINDA GÖRSEL SANATLAR
DERSİNİN ETKİNLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİ**

SEMA DİLMAÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. MUSTAFA KINIK**

KONYA-2019

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI**

**DEĞER AKTARIMINDA GÖRSEL SANATLAR
DERSİNİN ETKİNLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİ**

SEMA DİLMAÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. MUSTAFA KINIK**

KONYA-2019

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER
---	---	--

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sema DİLMAÇ
	Numarası	168119011009
	Ana Bilim / Bilim Dalı	RESİM
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa KINIK
	Tezin Adı	Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Etkinliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Etkinliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri başlıklı bu çalışma 03 / 05 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Mustafa KINIK	
2	Prof.Dr.	Oğuz DİLMAÇ	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Ö. Tayfur ÖZTÜRK	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sema DİLMAÇ		
	Numarası	168119011009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Resim Anasanat Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Eğitimi Dersinin Etkinliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

 Sema DİLMAÇ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sema DİLMAÇ		
	Numarası	168119011009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Resim Anasanat Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	■	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa KINIK		
Tezin Adı	Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Etkinliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri			

Bu araştırmanın amacı ilkokul ve ortaokulda eğitim gören öğrencilere değerlerin aktarılmasında güzel sanatlar dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemi ile yürütülen çalışmada fenomenoloji (olgu bilim) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu yaşları 24 ile 50 arasında değişen 19 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerin araştırmaya dâhil edilmesinde uygun örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında Konya ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokul ve ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenleri ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında görsel sanatlar öğretmenlerinin değer aktarımında görsel sanatlar eğitimi dersinin etkililiğine ilişkin görüşlerini almak için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler yoluyla elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde tümevarımsal bir yaklaşım sergilenmiş, önce kategoriler oluşturulmuş ardından kategorileri en iyi şekilde temsil eden temalar oluşturulmuştur. Yapılan içerik analizi sonucu 5 tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar şu şekilde sıralanabilir: Değer aktarımında görsel sanatlar dersinin rolü, değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı yönleri, değer aktarımında görsel sanatlar dersinde kullanılabilecek yöntem ve teknikler, değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin tutum ve davranışlarına etkisi, görsel sanatlar dersinin öğrencilerin ahlak gelişimine katkısı. Bu temalar ise kendi içinde birtakım kategorilere ayrılmıştır. Araştırma sonuçları ilgili literatür ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer aktarımı, Görsel sanatlar dersi, Nitel araştırma

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Sema DİLMAÇ		
	Student Number	168119011009		
	Department			
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Mustafa KINIK		
Title of the Thesis/Dissertation	Teachers' Views on the Effectiveness of Visual Arts Course in Value Transfer			

The aim of this study is to reveal the opinions of teachers about the effectiveness of the fine arts course in transferring the values to the students studying in primary and secondary schools. Phenomenology (phenomenon) pattern was used in the study conducted by qualitative research method. The study group consisted of 19 teachers aged between 24 and 50 years. Appropriate sampling technique was used to involve teachers in the research. Within the scope of the research, interviews were made with visual arts teachers working in primary and secondary schools of Ministry of National Education in Konya. In the scope of the research, semi-structured interview form, consisting of open-ended questions, was used to get the views of visual arts teachers about the effectiveness of the visual arts education course. The data obtained through interviews were analyzed with content analysis method. In the content analysis, an inductive approach was presented, first categories were created and then the themes representing the categories in the best way were formed. As a result of content analysis, 5 themes emerged. These themes can be listed as follows: The role of the visual arts course in the value transfer, the different aspects of the visual arts course from the other courses in the value transfer process, the methods and techniques that can be used in the visual arts course in the value transfer, the effect of the use of the visual arts course in the value transfer on the students' attitudes and behaviors, contribution to moral development. These themes are divided into several categories. The results of the research were discussed and recommendations were made in the light of the relevant literature.

Keywords: Value, Value transfer, Visual arts course, Qualitative research

İÇİNDEKİLER

Tablolar Listesi	iv
Şekiller Listesi	vii
Önsöz ve Teşekkür.....	x
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı.....	5
2. Önem.....	5
3. Varsayımlar.....	6
4. Sınırlılıklar	6
5. Tanımlar.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL GÖRÜŞLER

1. DEĞER KAVRAMI	7
1.1. Değerlerin Tanımı	7
1.2. Değerlerin Özellikleri	11
1.3. Değerlerin Oluşumu.....	14
1.4. Değerlerin Sınıflandırılması	15
1.5. Değerlere ve İlişkili Kavramlar	20
1.5.1. Değer ve Kültür.....	20
1.5.2. Değer ve İnanç	21
1.5.3. Değer ve Tutum	24
1.5.4. Değer ve Sosyal Normlar	26
1.6. Değer Kazanma Süreci	28
1.7. Sanat ve Değerler.....	29
1.7.1. Sanat Kavramı.....	30
1.7.2. Sanatın Dalları.....	31
1.7.3. Sanatta Değer	33

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli	35
2.2. Çalışma Grubu	35
2.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi	35
2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Rolü	38
3.2. Değer Aktarım Sürecinde Görsel Sanatlar Dersinin Diğer Derslerden Farklı Yönlere	40
3.3. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler	41
3.4. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinden Faydalanılmasının Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi	43
3.5. Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Ahlak Gelişimine Katkısı	44
Sonuç ve Tartışma	46
Kaynakça	49

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sanat Dallarının Sınıflandırılması	31
Tablo 2. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Rolü Teması	38
Tablo 3. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Rolü Teması	40
Tablo 4. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler Teması	41
Tablo 5. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinden Faydalanılmasının Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi Teması	43
Tablo 6. Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Ahlak Gelişimine Katkısı Teması	44

ÖNSÖZ

Toplumsal yaşamın her aşamasının ayrılmaz bir parçası olan değerler zaman içerisinde öncelik sırası değişse de her aşamada farklı disiplinlerde yer alan kavramlardandır. “Değer” kavramı son zamanlarda özellikle sosyal bilimlerde, eğitim bilimlerinde, psikolojide, antropolojide ve güzel sanatlarda sıklıkla araştırma konusu olmuştur. Bu araştırmada ise ilkokul ve ortaokulda eğitim gören öğrencilere değerlerin aktarılmasında güzel sanatlar dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca beni sürekli destekleyen ve motive eden, koşulsuz yardımlarını bir an olsun esirgemeyen, değerli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile yolumu aydınlatan danışman hocam Doç. Dr. Mustafa KINIK’a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Değerler insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. Sosyal bilimciler değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Son birkaç yüzyıla baktığımızda değerler sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur. Son yıllarda sosyal bilimlerin farklı alanlarda çeşitli bilim dallarının bu konuyu bir araştırma konusu olarak ele aldıklarını görmekteyiz. Sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologları bu alanda araştırma yapan bilim adamları arasında gösterebiliriz. Değer kavramına farklı disiplinler farklı açıklamalar getirmiştir. Değeri insanların davranışlarına yön veren inançlar sistemi olarak tanımlanırken (Ulusoy ve Dilmaç, 2015).

Bir toplumun yaşamında, her şey değerlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültür değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar. Böylece daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağını elde ederler. Değerler toplumdaki normal ya da anormal davranışların belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bireysel tutum ve davranışlar, ahlaksal ve değerler, örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalır. Ancak bu değerler normlar içerisinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır. Zira daha genel ve soyut olan değerlere karşılık normlar, yaptırım güçleriyle toplumsal yaşamın belirgin bir unsurunu oluştururlar (Dilmaç ve vd., 2009).

Değer kavramı hakkında bugüne kadar birçok çalışma yapılmasına rağmen, değerlerin kapsamına ilişkin henüz uzlaşmaya varılamamıştır. Bazı dönemlerde değerlerin objektif bir temele dayanmadığı değer kavramının sübjektif bir nitelik taşıdığı ileri sürülmüştür. Değerler birçok Kuramcı tarafından çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek açıklanmaya çalışılmıştır Bu durumda değer kavramının tanımını oldukça güçleştirmektedir. Her bilim dalı bu kavramla ilgili kendisini alakadar eden boyutunu seçmiş ve araştırmış, diğer boyutlarını göz ardı etmiştir. Bu nedenlerden dolayı ortak bir tanım üzerinde anlaşma sağlanamamıştır (Güngör, 1993). Bu nedenle değer kavramına ilişkin literatürde çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür. Geniş bir

alanı kapsayan değerlerin birbirinden farklı tanım ve sınıflamalarının yapılması da doğaldır (Özensel, 2003).

Değer, bireylerin yaşamına rehberlik eden standartlar olarak tanımlayan Rokeach (1973), toplumsal tutum ve davranışlarında belirleyicisi konumunda olduğunu ifade etmiştir. Rokeach (1973), değerlerin süreklilik ve görecelik özelliklerine sahip olduğunu belirterek ilk olarak süreklilik özelliği üzerinde durmuştur. Değer kavramını, bireylerin hem kendileri için hemde çevresindeki kişiler için anlamlı buldukları davranışları üreten şemalar olarak değerlendirmiştir. Örneğin, birey yardım etme davranışını hem kendisi hem de başkaları için anlamlı bulduğu takdirde gerçekleştirirse, yardım etme davranışını ve yardım etme davranışını ortaya çıkaran şemanın o kişi için bir değer olduğunu ifade etmiştir. Değeri pratik bir yönelim olarak ele alan Cevizci (2002), ise değer söz konusu olduğunda orada mutlaka kişiselliğinde var olduğunu ifade eder. Bir ölçüt olarak var olan değer, öznenin nesneye yüklediği bir niteliktir.

Sanat eğitiminin değerler eğitimindeki yerine değinmeden önce sanatın tanımını üzerinde durulması gerekmektedir. Çağımızın gereksinimleri doğrultusunda gençlerin yeterliliklerini biçimlendirmede sanatın rolü başta Avrupa olmak üzere dünyada gittikçe artan bir ölçüde kabul görmektedir. Sanat eğitimi, kişinin sağlıklı ve dengeli bir biçimde bireyselleşmesinde ve insan olmanın gerektirdiği hoşgörülü, duyarlı, sorumluluk sahibi, paylaşımcı, birbirine saygılı bir birey olmaları yolunda etkili olurken, bunu bireyin yaratıcı gücünün ve estetik algılarının geliştirilmesi ile gerçekleştirir. Bu süreç, kişinin okulöncesinden lisans eğitimine ve sonrasını da kapsayan, yaşama yaratıcı ve estetik açıdan bakabilmesine olanak sağlayan bir eğitim şeklidir (Dilmaç, 2015).

Sübjektif bir kavram olan sanatın kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir. Tarihsel anlamda sanat kavramının tartışılması 19. yüzyılın sonlarında gündeme gelmiştir (Tansuğ, 1982). Sanatın bugüne kadar birçok tanımını yapılmıştır. Bunlardan birkaçı şu şekildedir: Sanat, insan ile doğadaki nesnel gerçekler arasındaki estetik ilişkidir. Genel olarak sanat insanların doğa karşısındaki duygu ve düşüncelerini çizgi, renk, ses, söz ve ritim gibi araçlarla güzel ve etkili bir biçimde kişisel bir üslupla ifade etme çabısından doğan ruhsal faaliyettir (Artut, 2001). Sanat eğitiminin değerler eğitimine sağlayabileceği katkılar göz önüne alındığında özellikle

sanat eğitimi programlarındaki değerler eğitimine yönelik eksiklikler dikkat çekicidir (Dilmaç, 2015).

Ahlaki değerlerin bireye kazandırılmasında özellikle duyuşsal alana yönelik olan sanat eğitiminin önemi büyüktür. Birey, duygusal ve ruhsal deneyim ihtiyaçlarını matematik, kimya ve yabancı dil vb. gibi derslerle elde edemez. Bu anlamda düşünüldüğünde sanat, insanın gelişim halkalarına etki eden duyarlılığı besleyen çok önemli bir kaynaktır denilebilir. Yani duyarlılığın kazandırılmasının en ekonomik ve kestirme yolu ve duyguların hızla beslenmesi *sanat eğitimiyle* olabilir (Boydaş, 2004; Gençaydın, 2002). Toplumsal değerlere uygun olarak bireylerin eğitilebilmesine uygun bir alan olan sanat eğitimi bu yönden önemlidir. Sosyal bir varlık olarak insan, içinde yaşadığı toplumun değerlerini, tutumlarını, inançlarını alarak, toplumsal değerleri kazanarak içinde yaşadığı topluma uyum sağlamaktadır. Toplumsal kültürü oluşturan inançlar, fikirler ve normlar sisteminin her biri, birer değer olarak nitelendirilmektedir (Tural, 1992). Sanat eğitimi bireyin topluma uyumunda gerekli bir disiplindir (Dilmaç, 2015).

Sanat eğitimi sayesinde hem kendi kültürünün hem de farklı kültürlerin binlerce yıl öncesinden yakın geçmişe kadar gerçekleştirdikleri sanat eserlerini tanıyarak o dönem insanları hakkında empati kurmalarına imkan verilmiş olur. Böylece geçmişin kültürel değerlerinin önemini kavrayarak bu kültürel mirasının korunarak bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması konusunda bilinçli bir şekilde eğitilmeleri sağlanmaktadır. Bu dengeli bir toplum oluşturulması açısından son derece önemlidir (Dilmaç, 2015). Sanat eğitiminde geçmişte yaşamış gerek kendi kültürü gerekse farklı kültürlerin sanatçıların, duygu ve düşüncelerini, dönemin kültürel- ekonomik özelliklerini yansıtan etkinliklerle empati yaptırılabilir. Bu uygulama öğrencinin sanat tarihsel olarak empati yaparak, muhakeme, düş gücü gibi özelliklerini geliştirmesine yardımcı olabilecek ve böylece değerlerin öğrenciye kazandırılabilmesine olumlu katkılar sağlayacak bir yaklaşımdır.

Sanat eğitimi, insanların kendi yaşantılarını amaçlı ve yöntemli olarak olumlu yönde değiştirme, dönüştürme, geliştirme ve yetkinleştirme sürecidir (Uçan, 2002). Sanat eğitimi, gerektiği gibi verilmezse, bireyin estetik duyarlılık, karşı görüşlere saygı, farklı kültürlere değer verme, sanat eserlerini koruma bilinci kazanma ve

evrensel ortak bir değeri paylaşma vb. gibi davranışları kazanamamasına yol açabilir (Mercin ve Alakuş, 2007)

Resim eğitimi, toplumsal değerleri, görsel kültür oluşturarak bireye anlamayı ve çözümlenmeyi amaçlayan bir disiplindir. Disiplinler arası bir çalışmayı gerektiren sanat eğitimi, toplumun gereksinimleri doğrultusunda bu amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Kültürlerarası anlayışı ve saygıyı bireylere kazandırmayı, bireyin içinde olduğu toplumu ve diğer toplumları oluşturan kültürel kimliklerini tanımalarına olanak vererek zengin bir öğrenme ortamı sağlar. Sanat eğitiminin bu özelliği ABD'nin çok kültürlü ortamında gençlere kendi kültürlerini öğrenebilmeleri ve bunu ABD. kültürü ile sentezleyerek dünya ile etkileşime geçmeleri amacıyla kullanılmaktadır (Blocker, 2008; Akt, Dilmaç, 2015). in'e bakıldığında da benzer olarak ulusal dayanışma duygusunu geliştirme aracı olarak sanat eğitiminin ön planda tutulduğu görülmektedir (Dilmaç, 2015).

şu da unutulmamalıdır, sanat eğitimi derslerini (görsel sanatlar) diğer derslerden ayıran diğer bir önemli özelliği de öğrencinin bireysel kararlar verme sürecini yaşamasına olanak tanınmasıdır. Bireysel olarak dşnebiyen, kararlar alarak uygulayabilen öğrencilerin kendilerine olan özgüvenleri de gelişecektir.

1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, değer aktarımında görsel sanatlar dersinin etkililiğine ilişkin ğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda önerilerinin tespit edilmesidir.

2. nem

Değer aktarımında farklı yaklaşım yöntem ve teknikler yer almaktadır. Değer aktarımı farklı dersler içerisinde de gerçekleştirebilmektedir. Bu derslerin başında görsel sanatlar dersi gelmektedir. Resim dersi hem görsel bağlamda hemde düşünme becerisini geliştirmeye yönelik bir ders olduğundan dolayı önem arz etmektedir. Resim eğitimi, toplumsal değerleri, görsel kültür oluşturarak bireye anlamayı ve çözümlenmeyi amaçlayan bir disiplindir. Disiplinler arası bir çalışmayı gerektiren

sanat eğitimi, toplumun gereksinimleri doğrultusunda bu amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Kültürlerarası anlayışı ve saygıyı bireylere kazandırmayı, bireyin içinde olduğu toplumu ve diğer toplumları oluşturan kültürel kimliklerini tanımalarına olanak vererek zengin bir öğrenme ortamı sağlar. Sanat eğitiminin bu özelliği ABD'nin çok kültürlü ortamında gençlere kendi kültürlerini öğrenebilmeleri ve bunu ABD. kültürü ile sentezleyerek dünya ile etkileşime geçmeleri amacıyla kullanılmaktadır (Blocker, 2008; Akt, Dilmaç, 2015). Bundan dolayı bu dersin öğretmenlerinin değer aktarımında resim iş öğretmenlerinin görsel sanatlar dersinin ne tür etkililiğini ortaya koymaya yönelik bir önem arz etmektedir. Sanat eğitiminin değerler eğitimine sağlayabileceği katkılar göz önüne alındığında özellikle sanat eğitimi programlarındaki değerler eğitimine yönelik eksiklikler dikkat çekicidir (Dilmaç, 2015).

3. Varsayımlar (Sayıtlılar)

Araştırmaya katılan bireylerin uygulanan ölçme aracına içtenlikle ve doğru olarak cevap verecekleri varsayılmaktadır.

4. Sınırlılıklar

Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 eğitim ve öğretim yılı, Konya ili Selçuklu ilçesinde bulunan, ortaokullarda çalışan görsel sanatlar eğitimi öğretmeninden oluşmaktadır. Veri toplama süreci yeni bilgilerin elde edilmesi tamamlanıp doyum noktasına ulaşıncaya kadar devam edilmiştir.

5. Tanımlar

Değer: İnsanların davranışlarına yön veren inançlar sistemi olarak tanımlanırken (Ulusoy ve Dilmaç, 2015).

Sanat Eğitimi: Sanat eğitimi, insanların kendi yaşantılarını amaçlı ve yöntemli olarak olumlu yönde değiştirme, dönüştürme, geliştirme ve yetkinleştirme sürecidir (Uçan, 2002).

BÖLÜM I

KURAMSAL GÖRÜŞLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1. DEĞER KAVRAMI

1.1. Değerlerin Tanımı

Değer kavramı insanlık tarihi boyunca en çok üzerinde konuşulan, tartışılan, araştırılan konulardan birisi olmuş, birçok farklı sosyal bilimin temel sorunlarından biri olarak yer almış, birçok araştırmacı farklı perspektiften ele alıp açıklamaya çalışmıştır. Teknolojideki gelişimle beraber bilgi-iletişim alanındaki açılımın da etkisiyle farklı toplumlar arasındaki sınırlar ortadan kalkmış; farklı kültürlerdeki değer kavramları da daha fazla tartışılır hale gelmiştir (Karababa, 2015). “Değer üreten” ya da “değeri fark eden” yegane varlık olarak insanın tabiatı gereği bireyin ya da kültürlerin değerlerini göz önünde bulundurmadan insanın gerçek mahiyetini anlama imkanı yoktur (Dilmaç, 2007; Hökelekli, 2013). Alan yazını incelendiği zaman değer kavramı ile ilgili birçok çalışmaya ulaşılmakla beraber, kavram üzerinde ortak bir tanıma ulaşılamadığı görülmektedir (Akbaba ve Altun, 2003; Karababa, 2015) . Tanınmış İngiliz filozof G.E. Moore, konu ile alakalı doğru bilgiler elde edemeyişimizin sebebini, sorduğumuz sorunun içeriğini düşünmeden ona cevap bulmaya çalışmamıza bağlamaktadır. Ona göre mesela, konu üzerine düşünen filozoflar “iyi nedir” sorusuna karşı iyinin tarifini bulmaya kalkıştıkları için hataya düşmüşlerdir; çünkü “iyi” tarif edilebilecek bir şey değildir, sadece sezgi ile kavranabilir (Güngör, 1993). Aynı şekilde, bazı araştırmacılar değerlerin subjektif bir nitelikte olduğunu, objektif bir temele dayanmadığını ileri sürmüşlerdir. Kavramın farklı disiplinlerde kendine en temelde yer bulması, kavramla ilgili çalışmalarda her bir disiplinin kendi penceresinden olaya bakmasına ve dolayısıyla tek boyutlu çalışmalar yapılmasına neden olmuştur (Dilmaç, 2007). Bu nedenle değer kavramını tanımlarken birçok farklı tanıma yer verilmesi, kavramın daha net anlaşılması için gereklilik arz etmektedir. Son birkaç yüzyıla baktığımızda değerler sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur. Son yüz yıllarda sosyal bilimlerin çeşitli alanında çeşitli bilim dalları bu konuyu bir araştırma konusu olarak ele aldıklarını

görmekteyiz. Sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologlar bu alanda araştırma yapan bilim adamları arasında gösterebiliriz. Son yıllarda da kültürler arası psikologlar da değer kavramını ele alan bilim adamları arasında yer almışlardır. Değerlerin yapısı ve diğer değişkenlerle olan ilişkileri bugüne kadar araştırılmış olmasına rağmen değerlerin tam olarak neyi içerdiğine ilksin henüz bir netlik kazandığını söylememiz zordur (Bacanlı,1992; Bacanlı, 2002; Mehmetoglu, 2006).

En geniş manası ile değer bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, bedel, yüksek ve yararlı özellikler olarak tanımlanabilir (TDK, 2016). Güngör (2010, s: 27) değer kavramını “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” olarak tanımlar. Değerler üzerinde sistemli olarak çalışan Rokeach (1968 a, 1968b, 1973; akt: Güngör 2010, s: 29) ise değer kavramını kişisel ve sosyal durumlar karşısında kendini gösteren inançlar olarak tanımlamaktadır. Ona göre bir değer, değişmeyen bir inançtır ve bu davranışlarının bir bataryası veya varlığının bir sebebi ya da davranışlarının hedef objesidir. Değerler kişinin veya grubun tercihleri neticesi benimsenir. Varılmak istenen hedefler, gerçekleştirilmek istenen idealler olur. Rokeach’in anlayışına göre, değerlerin emosyonel bir boyutu da vardır. Dolayısıyla değerleri gerçekleştirmek için yapılan davranışlar, motivasyonel elementleri de taşırlar. Parsons (1962)’a göre değer, kültürle ya da sosyal yapıyla karşılaştırabilen mantıklı bir yapıdır. Bu tanıma göre değerın işlevi, bireyin seçimlerini kolaylaştırabilmek için gereken toplumsal zemini hazırlamak olduğu gibi, sosyal eylemin aktörü olan bireyin de toplumsal beklentileri dikkate alınarak, kendi içinde tutarlı özelliklere göre seçim yapmasını sağlamasıdır (Akt: Turgut, 2010, s:30).

Kitwood değeri somut bir kavram olarak belirtmiş ve değeri insanlara doğru gelen ve yapmaktan mutluluk duydukları şeylerin davranışa dönüştürülmüş hali olarak tanımlamıştır. Kluckhohn ise değeri toplumsal açıdan sorgulamıştır. Ona göre değer, bir toplum içinde arzulanan şeylere ulaşmak için kullanılan araçtır. Toplumla ilgili bir diğer görüş açısı olan toplumlar arası bakış açısına göre ise değer sosyal durumlarla, hedeflerle ve olaylarla ilgili olan dizi inanç veya kültürler arası öncelik olarak ifade edilmiştir (Kluckhohn, 1951).

Çağlar'a (2005) göre değerler vasıtasıyla kendimizi evrenin bir parçası olarak algılar, onunla özdeşleşiriz. Bu anlamlar ağı ve sarmalı içinde hayata, insana, evrene anlamlar yükleyecek bir bilinç, kişilik ve kimlik kazanırız. Değeri bir nesne, işlem, fikir, ve/veya eylemin bir örgüt içerisinde taşıdığı önemin değerlendirilmesinde araç olarak tanımlamıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016). Schwartz'a göre değerler insanların kendileri de dahil olmak üzere insanları ve olayları değerlendirmek, eylemleri seçmek meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir (Schwartz, 1992; Akt: Dilmaç, 2007).

Değerler ideal modeller ve ideal hedefler hakkındaki inançları temsil eden pozitif ya da negatif fikirlerin bir özeti olarak tanımlanabilir. Kluchohn, değerleri; belirli bir toplum içinde eylemlerin istenen sonuçları ve anlamlarının konseptleri olarak tanımlar. Kültürel bakış açısı altında değerler, genellikle genel yaşam olayları, hayattaki hedefler ve sosyal durumlar ya da kültürel farklılıklar altındaki değer öncelikleri ya da biyolojik ihtiyaçları, sosyal ilişkileri ve sosyal talepleri, bir grubun iyiliği ve hayatta kalmalarını sağlamak amacıyla ortaya çıkmış evrensel insanlık değerleri gibi bir dizi inançlar bütünüdür (Gari, Mylonas, Karagianni, 2005).

Hökelekli (2013, 265) değeri insanın kendine özgü yeteneklerinin, iyi ve olgun insan olma kapasitesinin ortaya çıkmasında katkıda bulunan, hayatın anlamını geliştirip yücelten ve kişiliğimizin merkezinde bulunan manevi bir olgu olarak tanımlamıştır. Ona göre bir insan bir değeri benimsediği zaman o değer o kişi için bir gaye haline gelir ve böylece kişinin bir davranış normu ve ilkesi olur. Değerler, davranışlarımıza rehberlik yaparak anlık hedeflerimizi daha üst hedeflere taşıyarak, nihai anlamda nasıl olmamız, nasıl davranmamız gerektiğini bize bildirir. Değerler insanın tarih ve kültür varlığı olarak kendini gerçekleştirme bakımından olduğu kadar, kendisinin ne olduğunu bilmesi ve kendisini soruşturması bakımından da büyük önem taşır. Değerlerin hem eylem hem de bilme bakımından insan varoluşunun temeli olduğunu söylemek yerinde olur (Günay, 2003). Bu süreçte insanlarda var olan değer yargılarına baktığımız zaman insandan insana, toplumdan topluma çağdan çağa değişim göstermektedir (Erkızan, 2003). Değeri bireysel değerlendirme edimlerinin bir ürünüdür. Nesnelere değer veren, onları değerli,

değersiz kılan yalnızca insandır. Dünyamızda değerli olan nesnelere, kendi içinde bir değere sahip değildir. Nesnelere değer yükleyen insanlardır (Büyükdüvenci, 2003).

Ulusoy ve Dilmaç (2016) ise değeri, insani değerler bağlamında ele almış ve ‘insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü’ olarak tanımlamıştır.

Felsefi akımlara baktığımızda ise burada da değer kavramının tanımına ilişkin farklı bakış açılarının olduğunu görülmektedir. İdealistlere göre değer kesin ve değişmezdir. İdealistler iyinin, güzelin ve doğrunun her yerde aynı olduğunu yani bunların evrensel bir yapıda olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü idealizme göre gerçeğe giden yolun sadece bilimsel yöntem olmadığını sezgisel düşüncenin de yerinin bir o kadar önemli olduğunu belirtilmektedir. Bu bağlamda idealistler öğrencilere öğretilmesi gereken değerlerin yaşayan değerler olduğunu ve bu değerleri öğreten okulların görevinin toplumdaki topluma gelen yaşayan değerleri bir sonraki alt kuşağa aktarmak olduğu ifade edilmiştir (Demirel, 2002).

Değer, insana özgü, insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran olanakları başka bir deyişle insana özgü bütün etkinlikleri insansal etkinlikler olarak amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır. Aristoteles’ in deyişiyle, kişilere "insanın işini" yapabilecek ve insana özgü diğer bütün etkinlikleri amaçlarına uygun olarak gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır. Yani kişilere doğru bildiğini, doğru düşündüğünü, doğru değerlendirdiğini, doğru eylem içinde olduğunu görebilmesi için yardımcı olmaktır (Dilmaç, 2007).

Bir kıyas aracı olarak da tanımlanan değer bir durumu diğerine tercih etme anlamında kullanılmıştır (Uysal, 2007). Buradan yola çıktığımızda değerlerin insanın ruh haline göre değişiklik gösterdiğini; yani değerlerin birden fazla şey olduğunda bir seçim aracı olduğundan bahsedilebilir. Değerler sosyal hayatı şekillendiren düzenleyen temel unsurların önemli bir kısmını oluştururlar. Toplum içerisinde tutum ve davranışlar, eylemler, duygular, fikirler amaçlar ve araçlar tümüyle değerlere göre mukayese edilirler ve “daha iyi”, “daha kötü”, “daha doğru” gibi ve ya daha başka biçimlerde değerlendirilmelere tabi tutulurlar. Kısacası değerler arzu edileni veya edilmeyeni,

beğenileni veya beğenilmeyeni, doğru olanı veya olmayanı belirleyen temel standartlar olarak görev yaparlar (Erjem ve Kızılcelik, 1994).

1.2. Değerlerin Özellikleri

Değerlerin kavramsal olarak daha da belirginleşmesinde değerlerin özelliklerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Değerlerin anlaşılabilmesinde değerlerin özelliklerinin bilinmesi gerekir. Doğan (2007), değerlerin özelliklerini şu şekilde ifade eder:

- İlham kaynağıdır ve görecelidir.
- Mantıksal yönün daha ağır bastığı değerler hiyerarşik yapı arz ederler.
- Motivasyon kaynağı içseldir ve bireysel davranışları etkiler.
- Karşılaşılan ikilem durumlarında karar vermeyi kolaylaştırır.
- Toplumdaki kişiler tarafından kabul edilmiş ortak olgulardır.
- Kişilerin algılarının yorumlanmasında yardımcı olur.
- Davranışları denetim altında tutmayı sağlar.
- Değişen şartlara ve kişilere göre değişikliğe uğrayabilirler.
- Kişi ya da toplumların arzu ve amaçlarını temsil eder.
- Duygu yüklüdür, düşünce ve anlayışa güç verir, davranışları yönlendirir.

Değerlerin toplumsal yapıdaki yerini belirlemek amacıyla sosyal bilimcilerden Fichter (2006), değerlerin özelliklerini şöyle belirlemiştir:

- Değerler herhangi bir kişinin kararına bağlı değildir. Kişilerin çoğunluğu değerler üzerinde uzlaşırlar.
- Topluma anlam verir.
- Bireyler değerleri toplumsal düzenin korunması ve gereksinimlerin giderilmesi ile birlikte görürler.
- Kişiler değerler için fedakarlıkta bulunurlar öyle ki ölümü bile göze alırlar.
- Birey değerleri doğduğu toplumda hazır olarak bulur.
- Değerlerin kuşaklara aktarılmasında aile, iletişim araçları, okul etkilidir.

- Değerlerin aktarılmasında dil ve ortak semboller kullanılır.
- Değerler değişime açıktır.

Schwartz ve Bilsky (1987), değerlerin özelliklerini altı maddede toplamıştır (Akt. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60):

- Duygularla bağlantılı olan değerler inanç niteliği taşırlar.Etkin olduklarında duygularla iç içe olurlar.
- Değerler kişinin idealleriyle ve bu ideallere ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişkilidir.
- Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedir.
- Değerler durumların, insanların ve davranışların belirlenmesi,değişimi ve yönlendirilmesi noktasında standartlar olarak görev alır.
- Değerler kendi içinde önem derecesine göre sıralanırlar.Sıralanan bu değerler,değer öncelikleri noktasında bir sistem oluşturur.
- Değerler farklı ihtiyaç durumları ortaya çıktığında bu ihtiyaçları karşılamak için zamanla değerlerin önceliklerinde değişime uğrayabilir.

Şen (2007: 8)'e göre ise değerlerin özellikleri:

- Değerler arasında etkileşim vardır. Sevgi, saygı,hoşgörü gibi değerleri birbirinden ayrı düşünemezsiniz.Bu değerler birbirini hem etkiler hem de birbirinden etkilenir.
- Değerler arasında net bir sınır koyamazsınız çünkü değerler birbiriyle bağlantılıdır.
- Değerler aktiftir. Zamanla değişime uğrarlar.
- Toplumlar değerlerini kuşaktan kuşağa aktarırken sosyal rolleri kullanırlar.
- Değerlerin öncelikleri bireysellik gösterebilir. Bu kişisellikte yaş, cinsiyet, sosyal statü etkilidir.
- Değerlerin oluşmasında ve devam etmesinde sosyal onay önemlidir. Sosyal olarak onaylananlar, zamanla davranış ölçütleri hâline gelerek değerleri oluşturmaktadır (Sarı, 2005: 75).

Rokeach (1973), değerlerin özelliklerini şöyle açıklamıştır:

- Bireyin davranışına klavuzluk yapan kapsamlı ölçütlerdir.
- Bireyin kendini ifade etmeine rehberlik eder.
- Bireyin çevresindeki kişileri ikna etmesinde etkilidir.
- Bireyin, sosyal hayatında pozisyon almaya güdüler.
- Bireyin dini ve politik seçiminde etkilidir.
- Bireyin kendisini ve başkasını incelemesinde, eleştirimesinde önemli rol oynar.
- Bireyleri ahlaki yönden değerlendirecek ölçüt niteliği taşırlar.

Gökçe (1994), tarafından yapılan çalışmada değerlerin özellikleri şöyle ifade edilmiştir (Akt.Özensel, 2003: 230):

- Değerler, seçici uyum ağılayan standartlardır.Bilinçli ve amaçlı davranışın ölçütüdür.
- Değerlerin şekillenmesinde kültür etkilidir aynı zamanda değerlerde kültür üzerinde yönlendirici rol oynamıştır. Bu yönden değerler, bir kültürün gelişim süreci içerisinde şekillenir.
- Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir.Sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir.
- Değerlerin sosyal bir boyutu vardır.Değerler hem zihinsel hem de duygusal yönü belirten ifadelerdir.

İlköğretim Programında (MEB, 2009), değerlerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Toplumca kabul görmüş, birleştirici olgulardır.
- Toplumdaki bireylerin iyi oluşlarını sağladığına ve toplumların sosyal ihtiyaçlarını giderebileceğine inanılır.
- Bilişsel yönünün dışında duygu ve heyecan boyutuda vardır.
- Bireylerin zihninde yer tutar. Davranışlarımıza rehberlik eder.

- Normlara göre daha genel ve soyuttur.

1.3. Değerlerin Oluşumu

Değer eylem sonucunda oluşmakta ve eylemin sonucunda bir değer yargısı belirlemektedir. Değerlerin oluşumu noktasında daha önce Aristoteles'in bahsettiği insanlara has olan üç etkinliği; bilgi, ahlak ve sanatı anlamak gerekiyor. Değerlerin oluşu bu etkinliklerdeki eylemlerle bağlantılıdır. Değerlerin oluşumunda bunların farklı düzeyde etkileri vardır. Değerler bu etkinliklerin niyet ve sonuç evresindeki eylemler sonucunda oluşur. Bilgiye ilişkin değerler, ahlaka ilişkin değerler ve sanata ilişkin değerler olarak. Değer kelimesinin kullanıldığı tüm sözcükler, değer olarak nitelendirilen kavramlar bir eylem olmadıca tasarlanamaz.

Fichter (1996)'e göre değerlerin belirli bir kaynağı bulunmaktadır, bunları içsel ve dışsal kaynaklar olarak ikiye ayırmıştır. Dışsal kaynaklarda değerlerin kaynağı sosyal kişiliğin dışındadır. Sözelimi kişiye saygınlık, iyi bir aileye ait olmasından dolayı gösterilir, kişinin kendisinden dolayı değil; çünkü iyi bir aileden gelmek toplumda iyi bir değer ölçütüdür. Değerler ile yargılama kişinin toplum içinde işlevsel rolüne, eğitimine, eğitiminin çeşidine, fiziki niteliklere göre değişmektedir. Bütün bunların kaynağı kişinin kültürel çevresinde bulunmaktadır. Bireyin insanlık onuru, bireye saygıyı gerektirmektedir. Kişinin davranışlarıyla değerlendirilmesi, iyi davranışları için övülmesi, kötü hareketleri için azarlanması da kişinin değerlerle ilişkilendirilmesinde bir temel oluşturmaktadır. İnsanların değerlerini yönlendiren bir içsel kaynağı bulunmakta ve davranışlarını biçimlendirmede bu kaynaklar yönlendirici bir özelliği bulunmaktadır (Akt: Kara, 2007).

Değerler hem eylemi gerçekleştirenle, hem eylemle gerçekleşenle, hem de eylemin gerçekleştiği ortamda oluşur. Değer, değer verme eylemini gerçekleştirende ortaya çıkar. Bir nesnenin ona yüklediğimiz dışında kendi değeri bulunmaz. Bu noktada değer bilgi değeride, ahlak değeride, sanat değeride olsa, onu oluşturan kişiden bağımsız ele alınamaz. Bir değer atfedici olduğu için değer vardır. Değerler başkalarına yayıldıkça nesnelleşir. Çünkü kişi kendi oluşturduğu değerleri kesinleştiremez. Değer yükleyip onu oluşturduğu için insan değerlidir. O, kendini

gerçekleştirerek insanlık değerini oluşturmaktadır. Kendini gerçekleştirme olumlu bir etkinliktir.

Değer, eylemle gerçekleşende ortaya çıkar: Eylem, değerli olanın kendisindedir ve değerlere ilişkindir. Değerler eylemin kalıntısı ve özeti şeklindedir (Uygur, 1975, s. 115). Değerle eylemle beraber ortaya çıkar. Eylemin sonucunda, eylem hakkında ya da eylemin sonucu hakkında değer yargısında bulunur. "A olumludur" şeklindeki değer yargısı "A onaylanandır", "A'yı yapmalısın" anlamına gelir. "A olumsuzdur" ise "A onaylanmayandır", "A'yı yapmamalısın" anlamına gelir (Stevenson, 1944, s.21; Poyraz, 1995).

Yardımsaver, nezaket, adalet gibi değerler, bu değerleri kendinde bulandıran, kendini gerçekleştiren yardımsaver, nazik, adil kişiler sayesinde oluşur. Değerlerin gerçekleştiği ortam, kültür dünyasıdır. Bütün çağ ve kültürlerde insan kendini değerler dünyasında oluşturmaya başlar. Değerlerle örülü dünyada yaşam sürmekteyiz. Değer yargılarımız değişirken değerlerimiz değişmez. "Kan davası gütmek iyidir." yargısı "Kan davası gütmek kötüdür." yargısına dönüşebilir. Sonuç olarak iyi ya da kötü olarak sabit kalır. Her kültür çevresinde birtakım değerler bulunur. Bu değerler içkin, aşkın ve normatif değerler olarak üçe ayrılmaktadır (Ülken, 1965, s.6).

İçkin değerler, kavramlar, duygular ve eşya ile ilişkiden doğan ve bilinçle çevrelenen, bilmenin hâkim olduğu bu değerlerdir. Aşkın değerler kişiler arası ilişkilerden oluşur. Bunlar kişiler arası değerlerdir ve inanmanın üstün olduğu değerlerdir. Bu değerler; din ve ahlakıtır. Normatif değerler ise kişilerden doğan sözler, eylemlerin birbiriyle değişiminden, karşılaştırılmasıyla oluşan değerlerdir. Söz ile söz değiştirilince ölçü dil olur (Ülken, 1965, s.6).

1.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Tüm değerleri kapsayan ve herkes tarafından kabul edilen bir değer sınıflandırmasından söz etmek mümkün değildir. Değerler farklı kişiler tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmışlardır.

İnsanın hayata intibak sürecinde en önemli problemlerinden biri düşünceleri ve davranışları arasında ahenk sağlayabilmektir. İnsanı sıkıntıya sokan uyumsuzluk

düşünce ve davranışların arasında olabileceği gibi, düşünce muhtevasının çeşitli unsurları (değerler, tutumlar, bilgiler vs.) arasında da olabilir. Değerler bizim kognitif muhtevamızın başlıca öğeleridir. Onların arasında da yüksek seviyede bir uyumun kurulması, insan intibakı için zorunludur. Bir insan özgürlüğe çok değer veriyorsa herhangi şekilde bir otoritaryanizme de aynı şekilde değer veremez gibi. İnsanın intibak sürecini değerlendirirken kişinin kendi hayatında kıymet verdiği alanlar, yani bir anlamda hayat gayeleri göz önünde bulundurulur (Güngör, 2010). Ancak değerleri tanımlarken görülen çok görüşlülük, değerlerin sınıflandırılması konusunda da kendini göstermektedir. Bu anlamda değerleri sınıflandırırken de farklı görüşleri gözden geçirmek gerekmektedir.

Değerleri sınıflandırma alanında ilk çalışma Spranger (1928; akt: Güngör, 2010) tarafından yapılmıştır. Spranger deneklerini herbirinde hakim olan değere göre karakter tiplerine ayırmaya çalışmış ve sonuçta altı temel değer tipi olduğundan bahsetmiştir. Spranger'dan ve daha sonrasında onun çalışmasından ilham alarak geniş bir çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey (1960) den sonra değerler altı grup altında toplanmaya devam etti: Estetik, Teorik (veya ilmi), İktisadi, Siyasi, Sosyal ve Dini değerler. Bunlar insan hayatının belli-başlı varlık sahaları olduğu için, herkes bir şekilde bu alanlara kendi hayatında bir derecede kıymet verir. Son yıllarda değer konusunda önemli çalışmalar içinde bulunan Rokeach (1973) değeri, "bireyin yaşamına rehberlik eden standartlar" , aynı zamanda toplumsal tutum ve davranışların da belirleyicisi olarak ifade etmiştir. Rokeach değerleri sınıflandırırken insanın birincil hayat hedeflerini göz önünde bulundurmuş bu değerlere "Amaç (Gaye) Değerler" adını vermiştir. Onun sınıflandırılmasında bir de "Araç (Vasıta) Değerler" bulunur ki, bunlar gaye değerlerin elde edilmesi yolunda gerekli görülen araçları temsil eder (Güngör, 2010). Rokeach'nın sınıflandırması şu şekildedir:

Gaye Değerler: aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dini olgunluk, eşitlik, gerçek dostluk, güzellikler dünyası, heyecan verici bir hayat, iç huzur, mutluluk, kendine saygı, gerçek dostluk, özgürlük, rahat bir hayat, sosyal kabul, ulusal güvenlik, zevk.

Vasıta Değerler: bağımsız olma, affedici, cesaretli, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkar, kendini kontrol edebilen, nazik, kendine hakim, mantıklı,

neşeli, sevecen, sorumluluk bilinci olan, temiz, yardımsever, oluşturmacı, ‘yaratıcı’. (Rokeach, 1973)

Güngör (2010) ise Rokeach’ın değer sınıflamasına bir boyut daha katmış; ahlaki değerleri de eklemiştir. Ketenci (2016) ise değerleri insani değerler: ‘dil, bilgi, sanat’, toplumsal değerler ‘adalet, laiklik’, etik değerler ‘adil olmak, dürüst olmak’, milli değerler, burjuva değerleri, batılı-doğulu değerler, evrensel değerler, islami değerler olarak sınıflamışlardır. Dilmaç ve Ulusoy (2016) İslami değerlere genellenerek dini değerler, tarihi-turistik değerlere ise kültürel değerler denmesinin daha uygun olacağı görüşündedir.

Şirin (1983), ise değerleri temel ve aracı değerler olarak iki grupta sınıflamıştır. Bu değerleri de kendi arasında bazı özelliklerine göre ayırır. Temel değerler kendi içerisinde şahsi ve sosyal değerler olarak ikiye ayrılır: mesela iç huzur, selamet gibi değerler şahsa özgüken, barış içinde bir dünya, kardeşlik gibi nihai durumlar şahıslar arası nitelik taşır. Ayrıca kişiler arası bir niteliğe sahip olan ahlaki değerlerin de, ahlaki değerler ve beceri değerleri olarak ikiye ayrılabilceğini dile getirir. Ahlaki değerler davranış tarzlarına ait olup, hedef olan durumları içermez. Bu değerler aracı değerlerin belirli türlerini kapsar. Ahlaki değerler, yanlış davranmaktan dolayı insanda suçluluk duygusuna yol açar. Dürüstlük, kibarlık, sorumluluk sahibi olmak gibi değerler ahlaki değerlere örnek olarak verilebilir.

Kilby ise değerleri iki kategoride incelemiştir. Bunlar grup ölçekli değerler ve bireysel değerlerdir (Kilby, Akt: Özensel, 2003). Grup ölçekli değerler grup yapısının birer parçasıdır. Genel olarak grup içerisindeki kurallar ve normlar grubun değerlerini teşkil ederler ve bu paylaşılan değerler grup dinamiğinin özünü oluşturup grubun içsel bağlaşımlarını kuvvetlendirir. Mesela bir sporcu grubunun ya da bir bilim adamı grubunun farklı türden grup değerleri vardır. Sporcular için ‘fair play’ önemli bir grup değeriyken; bilim adamları için ‘özgür araştırma’ aynı anlamı ifade eder. Grup ve toplum ölçekli değerler ve inançlar her birimizin beşeri var oluşu için bir temel sağlarlar.

Değerlerle ilgili başka bir sınıflama “grup ölçekli değerler” ve “ bireysel değerler” şeklindedir. (Kilby, Akt: Özensel 2003). Grup ölçekli değerler grup

yapısının bir parçasıdır. Grup içerisindeki kural ve normlar grubun değerlerini oluşturur. Genel olarak paylaşılan değerler grup dinamiğinin özünü oluşturur ve grubun içsel bağlılığını kuvvetlendirir. Örneğin bir sporcu grubunun ya da bilim adamları grubunun farklı türden grup değerleri vardır. Sporcular için “dürüst oyun” (fair play) önemli bir grup değeriyken bilim adamları grubu için özgür ve özgün araştırma yapmak bu tür bir özellik arz eder. Grup ve toplum ölçekli değerler ve inançlar her birimizin beşeri var oluşu için temel sağlarlar. Onlar neyin gerçek, neyin iyi ve olması gereken olduğunu bize söylerler (Özensel, 2003).

Değerlerle ilgili önemli bir sınıflama Schwartz tarafından yapılmıştır. Schwartz on temel değer grubu belirlemiş ve bu temel değer grubuna karşılık gelen değerleri sıralamıştır. Bu değerler: *güç* (sosyal statü, otorite, zenginlik), *başarı* (sosyal standartlara göre gösterilen kişisel başarı), *hazcılık* (zevk ve hayattan tat alma), *uyarılım* (hayata meydan okuma), *kendini yönlendirme* (düşünce ve eylemlerde bağımsızlık), *evrensellik* (anlayışlılık, hoşgörü), *yardımseverlik* (kişisel ilişki içinde olunan insanların refahını düşünmek), *geleneksellik* (fikirlere, kültürlere ve inançlara saygı), *uyumluluk* (başkalarına zarar verebilecek eylemlerden kaçınma), *güvenlik* (toplumla olan ilişkide huzuru ve sürekliliği içerir) (Schwartz, 1994).

Dilmaç (1999), ise ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında, insanların yaşamlarında yer alan ve önemsedikleri en belirgin değerleri şu şekilde sıralamıştır:

1. İnsanları sevmek; insan sevgisi sınırsızdır. İnsana ve hayata verilen önem çok büyüktür. İnsanlar arasında birlik, beraberlik, mutluluk ve refah esas alınır.
2. Uyumlu olmak; insanlar yaptıkları eylemlerde, bunalıma, kırgınlığa ve bölünmeye gidecek yolları terk eder. Kendi iç ve dış dünyasında denge kurmaya çalışır, bilir ki ancak bu durumda mutlu olabilecektir.
3. Hırsını kontrol altına almak; insanlar kendi kendilerini eğiterek iç dünyasında arzuları ile yetenekleri arasında bir denge kurmaya çalışır. Servet hırsı, şöhret hırsı ve şehvet hırsının esiri olmadan davranışlarını kontrol eder. İhtiralarını törpülemeye ve mükemmel bir insan olmaya çalışır.
4. Başkalarının mutluluğunu istemek; insanlar kendi mutluluğu için harcadığı enerjiyi başkalarının mutluluğu için de harcar.

5. Kendini kontrol etme; insanlar her zaman hatalarından ve kusurlarından kurtulmaya çalışır. Bunun için bazen insan iç dünyasına dalar ve iç dünyasının muhasebesini yapar.

6. İyi insan olma; kalbinde ve zihninde temizliğe ve sadeliğe erişmiş, gönlü insan sevgisi ile dolu ve kainatın sevgi mabedine inanan kimsedir.

7. Manevi değerlere inanma; manevi değerler insanın kötü özelliğini yok etmeye çalışırlar. İnsanlar arasında dine göre ayırım söz konusu değildir.

8. Yardımsever olma; yardımsever olan insanlar ağlayan gözlere gülümseme vermesini, kişinin acılı ve ümitsiz günlerinde onun yanı başında olmasını bilir. Böyle bir insan çevresindeki insanlarla olan görüş ayrılıklarını öfkelenmeden geçiştirmesini bilen insandır. Başkalarının düşüncelerine de önem veren bir insan niteliğindedir.

9. Tecrübeli ve bilgili olma; insan hayatının amaçlarından biri tecrübe ve bilgi sahibi olmaktır. Sade iyi insan akıllı insan, temiz insan olmak yeterli değildir. Bilgili ve tecrübeli insan çevresini eğitmek ve topluma yararlı olmak için uygulama yaptığı zaman görevini yapmış olur.

10. Dost edinme; maddi ve manevi zenginlikleri dostları ile paylaşmak, almaktan çok vermek, dost edinmek açısından önemlidir. İnsanlar dostlarını günahı ve sevabıyla kabullenir.

11. Evlat yetiştirme; insanlar maddeyi ve görüntüyü amaçlayan becerilerden çok, insan evlatlarına ve iç dünyalarını ve gönüllerini zenginleştirecek sağlam ve iyi prensipler öğretir. İnsan evlatlarına maharet yerine dürüstlük, incelik yerine sevgi öğretir.

12. Eser oluşturma; insanlar hayatları boyunca bir sanatkar gibi ortaya bir eser çıkarmaları gerekmektedir. İnsanlar akılları, bilgisi ve tecrübeleriyle bir heykeltıraş gibi ortaya mükemmel bir varlık çıkarmak için çaba sarf ederler. Böylece maddi varlıklara ve doğanın çeşitli olanaklarına sahip olan insan, manevi yönden de zenginleşmiş birer varlık oluşturur.

Görüldüğü üzere yapılan pek çok değer sınıflaması incelendiğinde sınıflamaların kişiden kişiye değiştiği gözlenebilmektedir. Bu noktada birçok farklı etmen kişinin yargılarını etkilemektedir. Ancak bilinen bütün değerler bir kişiye

sunulsa ve bunları kendi anlamına göre sıralaması istense, şahsın en yukarıya koyduğu değer, bireyin her şeyden daha fazla kıymet verdiği şeydir. Onun değer sıralaması o yönde olur (Ulusoy, 2007).

1.5. Değerlere ve İlişkili Kavramlar

1.5.1. Değer ve Kültür

Değer, kültürden bağımsız olarak düşünülemez. Kültür ise paylaşılan değerler, simgeler, ideolojiler, inançlar ve yaşantıların bütünüdür. Bireyin yaşadığı toplumun kültürü, sahip olduğu değerler, inançlar ve normlar, bireyin davranışlarının etik standartlara uygunluğunu belirler. Değerler, kültürel bilgidir; kültürün öğeleri üzerine kurulur ve her zaman bir seçimi vurgular (Akbaba-Altun, 2003).

Toplumlar farklı kurallara sahip, farklı gelenek ve adetleri içerisinde barındıran, farklı yapılanmalardan ve düzenlemelerden geçerek büyüyüp gelişen yapılardır. Toplumun bu açılarıyla, insanın gelişimine ve davranışlarına etkisi büyüktür. Bu gelişme evresinde insan neyin kendisi için iyi, neyi kötü olduğunu; yaşadığı toplumun kültürel özelliklerinin bir yansıması olan değer yargıları ile anlamaya ve bilmeye çalışır (Kilit, 2008).

Kültür ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında kültürün hem değerlerden etkilenen ve değerler tarafından oluşturulan bir yönünün hem de değerleri etkileyen ve oluşturan bir yönünün olduğu görülmektedir. Kültürü en basit ve toplu olarak “toplumların tarihlerinden devraldıkları maddi ve manevi mirasların toplamı” olarak tarif etmek mümkündür. Bu tarifteki maddi mirasla kastedilen mimari yapılar, ilim ve bilgi toplamı teknik yöntem ve aletler, idari mekanizma ve yapı, sanat eserleri vb. mânevi mirasla kastedilen ise fikir ve düşünce sistemleri inançlar; örf ve adetler, değer hükümleri, teşkilatlanma usulleri; sanat, müzik vb. anlayışlarıdır (Sezal, 1991: 79). Cuber’a göre kültür, bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan, devredilen ve bir değişim süreci içinde bulunan öğrenilmiş davranış kalıplarıyla bu kalıpların (inanç, değer, tavır ve maddesel öğeleri kapsayan) ürünlerinin oluşturduğu bir yaşam biçimidir (Aktaran: Tan, 1981: 146) Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumunun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevî ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir

seviyedeki bir bileşimi olan, sebebi ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir (Tural, 1988: 52). Kültür, bir toplumun tarih içinde oluşturduğu değer, norm ve sosyal kontrol sistemlerinin göstergesi olan maddî ve manevî unsurlarla bunların şekillendirdiği ilişkiler ağında, sınır koyma, aklileştirme ve model olanı gösterme suretiyle kimlik kazandırır, mensubiyet şuuruna vesile olur. Kültür, insanı geçmiş, bugün ve gelecek nesillere bağlar. Kültür, toplumu bütünleştirir (Tural, 1988: 63). Toplumdaki bireylerin yaşam biçimlerini belirleyen temel öğelerin olması kaçınılmazdır. Bu temel öğeler; değerler, normlar, inançlar, semboller ve dil şeklinde sıralanabilir. Toplum üyelerinin belirlenen bu temel öğeleri benimseme oranları, onların yaşam biçimlerinin yönlendirilmesinde önemli işlevlere sahiptirler (Ersoy, 2006).

1.5.2. Değer ve İnanç

Değerler ve inançlar, hayatı anlayıp yorumlamada davranışların şekillenmesinde rehberlik eder. Dine ait olan değer sistemleri, davranış geliştirme sürecinde belirleyici durumdadır. Böylece insanlar, hayata ve olaylara karşı bir bakış açısı geliştirilmiş olur. Dinler arasında, yaratılış, hayatın amacı ve anlamı, insanların uyması gereken ahlaki değerler sistemi, ölüm ve ölüm sonrası gibi konularda birtakım farklılıklar olmasına rağmen, temel konularda birbirine benzerdir. Fakat nasıl olursa olsun her din, hayatın anlamına dair konularda, kendi inananlarına nasıl yaşamaları gerektiği noktasında yol gösterici durumdadır (Akıncı, 2005). Değerler, insanların hayat görüşü ve hayat felsefelerini tamamlayıcı parçasıdır. Kişinin hayat felsefesi, onun yaşadığı bir değerler sistemidir. Bu sistem, bireylerin amaçlarına, ideallerine, düşünce biçimine ve davranışlarına rehberlik ederler. Bazı insanlar hayat felsefelerinde dinsel kavramları, bazıları insani, edebi, materyalist, oportünist veya pragmatist yaklaşımları benimserler (Ünal, 1981). Maslow (1996)'a göre bir toplumda değer yoksunluğu dediğimiz zaman, anomi, ahlaksızlık, köksüzlük, boşluk, umutsuzluk ve inanılacak ve uğruna adanılacak şeylerin eksikliği gibi değişik biçimlerde ifade edilebilir. Günümüzdeki tehlike boyutuna gelmesinin nedeni ise,

geleneksel değerler sistemlerinin insanlara sunmuş oldukları yaşam standartlarından uzaklaşma olarak ifade edebiliriz (Akt; Dilmaç, 2007).

Değerler, insanların hayat görüşü ve hayat felsefelerini tamamlayıcı parçasıdır. Kişinin hayat felsefesi, onun yaşadığı bir değerler sistemidir. Bu sistem, bireylerin amaçlarına, ideallerine, düşünce biçimine ve davranışlarına rehberlik ederler. Bazı insanlar hayat felsefelerinde dinsel kavramları, bazıları insani, edebi, materyalist, oportünist veya pragmatist yaklaşımları benimserler (Ünal, 1981). Din, duygular, arzular, inançlar, dünya ve toplumla ilişki ve davranışları içinde kendini gösteren bütün psikolojik hayatı üzerine alır ve kişiliğe nüfuz eder (Gürses, 2006).

Geçmiste değerler ve din arasındaki ilişki teolog, filozof, sosyolog ve psikologların teorilerinde merkezi bir bölüm olarak yer almıştır. Bu ilişkiye olan ilgi günümüzde de yoğun bir şekilde devam etmektedir. Din ve değerler arasındaki ilişkiler farklı değer teorileri ve modelleri içinde empirik olarak incelenmiştir. Kişinin hayatındaki durum ötesi kılavuz ilkesi olarak insani değerlere ve bu değerlerin din/dindarlık ilişkisi boyutuna Rokeach'a (1968)'ya aittir (Akt.: Mehmetoglu, 2006).

Bir toplumda değer yoksunluğu dediğimiz zaman, anomi, ahlaksızlık, köksüzlük, boşluk, umutsuzluk ve inanılacak ve uğruna adanılacak şeylerin eksikliği gibi değişik biçimlerde ifade edilebilir. Günümüzdeki tehlike boyutuna gelmesinin nedeni ise, geleneksel değerler sistemlerinin insanlara sunmuş oldukları yaşam standartlarından uzaklaşma olarak ifade edebiliriz.

Bireyler dinin hayat anlayışını, günlük hayatın düzeni ile ilgili kavramakta ve sosyal hayat içindeki yerini belirlemede zorlanabilir. Ayrıca dini hayat ile hayat felsefesi arasında herhangi bir ilişkinin olmamasında, insanların hayat anlayışının yeterince belirginleşmemesinin de etkisi olabilir (Kula, 2006). Din, duygular, arzular, inançlar, dünya ve toplumla ilişki ve davranışları içinde kendini gösteren bütün psikolojik hayatı üzerine alır ve kişiliğe nüfuz eder (Gürses, 2006). Demokratik değerler sistemini, ekonomi, sağlık, eğitim gibi yaşamın her alanıyla ilişkilendirdiğimiz gibi, din ile de ilişkilendirmemiz mümkündür. Din eğitiminin temel amaçlarından birinin ruh sağlığı yerinde kişilik bütünlüğüne sahip bireyle

yetistirmek olduğu tartışmasızdır. Baska bir ifadeyle, din eğitimi, karakter eğimini içerir göstererek şahsiyet bütünlüğünü sağlamayı amaçlar. Değerler ve inançlar, hayatı anlayıp yorumlamada davranışların şekillenmesinde rehberlik eder. Dine ait olan değer sistemleri, davranış geliştirme sürecinde belirleyici durumdadır. Böylece insanlar, hayata ve olaylara karşı bir bakış açısı geliştirilmiş olur.

Dinler arasında, yaratılış, hayatın amacı ve anlamı, insanların uyması gereken ahlaki değerler sistemi, ölüm ve ölüm sonrası gibi konularda birtakım farklılıklar olmasına rağmen, temel konularda birbirine benzerdir. Fakat nasıl olursa olsun her din, hayatın anlamına dair konularda, kendi inanışlarına hayatına bir takım açıklamalarına açıklamalarda bulunarak nasıl yaşamaları gerektiği noktasında yol gösterici durumdadır (Akıncı, 2005).

Değerler ve inançlar, hayatı anlayıp yorumlamada ve davranışların şekillenmesinde rehberlik eder. Böylelikle insan, hayata ve olaylara karşı bir bakış geliştirmiş olur (Akıncı, 2005). İnsan eylemlerinde bir ölçüt rolü oynayan, davranışlarımıza yön veren değerler gücünü inanılmış olmaktan alırlar (Arslan, 2006:36). Mckenzie"ye göre hayata anlam verme, bir kimsenin dünyadaki varlığına ve gerçekliğine karşı tutumunu belirleyen yorumlayıcı bir yaklaşımdır. Bu gerçekliğe karşı tutumunu belirleyen insan, hayatını o çizgide sürdürecektir. Bu doğrultuda yaşantısına ve davranışlarına şekil verecek ilkeleri belirleyecektir. Dolayısıyla hayata anlam verme, insanın davranışlarını yönlendirecek öncelikli prensipler olan değerler ve inançla ilgili tasdikleri de içerir (Akt; Akıncı, 2005).

Ahlâk ve din içsel olarak birbiriyle bağlantılı değer sistemleri olarak görülebilir. Ahlâk günlük, kültürel ve siyasal değerle, din ise en yüksek değerlerle ilgilidir (Streib, 2007: 489). Berger'a göre din, ferdi hayatını, ferdi aşan mutlak değerlere ve anlamlara göre düzenler. Bu anlamların ve değerlerin birçok insan tarafından paylaşılmasıyla insanlar arası ilişkilerin bu çerçevede düzenlenmesi mümkün olmaktadır (Akt; Akıncı, 2005). Değer bir inanç olmak bakımından, dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi demektir. Fakat değer, inancın spesifik bir şekli olmak itibarıyla ondan daha yukarıda bir zihin organizasyonudur. Şöyle ki bir değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca tekabül eder (Güngör, 2010: 28).

Dine inanan kişiler, toplumsal hayatlarında, dinin gereklerini, kurallarını, normlarını ciddiyle göz önünde tutmakta ve hareketlerini bunlara uydurmaktadırlar (Dönmezer, 1982). Kingsley Davis'e göre din ortaya koyduğu kutsal şeyler marifetiyle değerler yaratır ve bunları bölüşen bütün insanlar için bir araya getirici unsurları ortaya koymuş olur (Akt; Dönmezer, 1982). Din bir değer sağlayıcıdır; ancak tek değer sağlayıcı değildir.

1.5.3. Değer ve Tutum

Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir. Değerlerle tutumlar arasında bir ilişki söz konusudur. Campell değer ile tutumun aynı anlama sahip kavramlar olduğunu ileri sürmüştür. Bununla beraber Rokeach değer ile tutumun ısrarla farklı anlamları haiz kavramlar olduğunu savunmuştur (Sarı, 2007).

Tutum, genel olarak, yaşanan tecrübe sonucu oluşan, ilgili olduğu durumlara karşı ferden davranışlarını yönlendirme etkisine sahip, ruhsal bir hazırlık durumudur. Bir başka ifade ile tutum, davranışsal eğilimler içeren bilgiler, inançlar ve kanaatler bütünüdür. Ancak sıradan kanaatlerden daha sürekli ve devamlıdır. Tutum araştırmalarıyla tanınan Şerif ve Şerif (1996)'e göre, değer, tutumun içeriğidir. Ancak bir tutumda tek değer etkili olmaz, arka planda bir değerler kombinasyonu yer alır. Yani tutum bütün bunların bileşkesinde ortaya çıkar. Değer davranış arasında sıkça gördüğümüz çelişkiler de çoğu kere tutumun bu bileşikliğinin bir sonucudur.

Tutum ve değer kavramları, bazen eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, değerlerin, tutumlara ilişkin bazı özel durumları belirtmek üzere kullanıldığı da görülmektedir. Değerlerin toplumun devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak işlevi toplumdaki bireylere yüklediği roller ve beklentileri aracılığı ile gerçekleşmektedir. Böylece değerler bireylerin tutum ve davranışlarının rehberi konumuna gelmektedir (Çavdar, 2009). Yapılan tanımlar dikkate alındığında değerlerin bireysel ve toplumsal yönleri olduğu, inançlardan oluştuğu, tutum ve davranışları etkiledikleri görülür. Değerler aynı zamanda inanç ve tutumlara göre daha kapsamlı ve organize edilmiştir. Bu açıdan insanın tutum ve davranışları değerlerine bağlıdır (Memiş ve Gedik, 2010).

Değerler, belirli bir nesne ya da duruma ilişkin tutumların gelişmesinde, korunmasında veya eyleme geçirilmesinde birer ölçüt ya da standart işlevi görür. Bundan dolayı gözlenebilen ve ölçülebilen değerlerden hareket edildiği zaman tutumlar üzerinde daha rahat konuşabileceğimizi ifade edilir. Bu süreç de insanın tutum ve davranışlarının anlaşılması için değerlerin incelenmesinin gerekli olduğu anlamına gelmektedir (Yapıcı ve Zengin, 2003).

Bir tutum somut objeler veya durumlara yönelik genel bir değerın uygulanmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla değerler tutumlara göre daha soyut kavramlardır. Rokeach (1968), değerın bireyin davranışının anlaşılmasında tutumdan daha fazla kullanıldığını ve bu nedenle değerlerin davranışları tutumdan daha fazla yansıttığını ifade etmiştir. (Akt: Çınar Altıntaş, 2004).

Değer ve tutum birçok açıdan farklılık gösterir: Değer ve tutum, verilen bir nesne ya da duruma odaklanır; fakat değer bir inançtır, tutum ise birkaç inancın organizasyonuna işaret eder. Bir değer, nesne ve durumlardan üstündür fakat tutum ise, belirli bazı nesne ve durumlar üzerine odaklanır. Değer, bir standart iken tutum standart değildir. Bir kişi, istemeye değer davranış tarzları ve varoluşun son durumları ile ilgili öğrendiği inançlar kadar değere sahiptir; diğer yandan doğrudan ya da dolaylı olarak karşı karşıya kaldığı belirli nesne ve durumlar kadar da tutuma sahiptir. Değerler, bir kişinin kişilik yaratılışı ve bilişsel sistemi içinde tutumlara göre daha merkezi bir durumdadırlar ve bu nedenle, davranışlar kadar tutumların da belirleyicisidirler (İşcan, 2007).

1.5.4. Değer ve Sosyal Normlar

Normlar, insanların nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayan ve değerlere göre oluşan yazılı olmayan kurallar veya standartlar biçiminde ifade edilir. Bunlar belirli bir durumla ilgili olarak insanların ne yapması ya da yapmaması, ne söylemesi ya da ne söylememesi yani nasıl davranması gerektiğini gösteren kurallar bütünüdür (Şişman, 2011). Araştırmacılar, değer ve norm kavramlarının ilişkisini ele alarak, benzerlik ve farkları üzerinden tanımlamaya çalışmıştır. Değerler, soyut olarak insan zihninde yer tutarken normlar, bizzat hayatın içinde sosyal ilişkilerin nasıl gerçekleşeceğini belirleyen yazılı olmayan kurallar olarak karşımıza çıkar. Değerler;

istekleri, hoşlanılan şeyleri, zevkleri arzulanırlık kıstasları ile iyiye karşı kötü, güzele karşı çirkin gibi ikilemler biçiminde açıklar. Diğer taraftan normlar, olumlu ve olumsuz davranışları farklı koşullar içinde sunar. Örneğin; toplumda başarılı olmak bir değerdir ve arzulanan bir sonuçtur; bunun nasıl başarılacağı ise normlarla tanımlanır (Hofstede, 1980). Normlar durumlara dayanır; değerler ise durumlar ötesidir. Değerler, normlara benzer biçimde grup düzeyinde paylaşılan fikir birliği fenomenidir. Bununla birlikte değerler, bireysel yapı düzeyinde ölçülebilir. Normlar “olmalı” algısını yakalamamızı sağlar, değerler ise bireysel veya kültürel idealleri benimsememizi sağlar. İnsanlar, kendi değerlerine göre davrandıklarında normatif olarak uygun olmayan bir davranışı gerçekleştirdiklerindeki gibi baskı altında hissetmezler (Hitlin ve Piliavin, 2004). Bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin gelişmesinde ve anlaşmazlıkların çözümlenmesinde yardımcı olan değerler, kişiler tarafından kabul edilir, muhakeme ve seçimlerinde kişilere yol gösterirler (Dönmezer, 1984). Bu bağlamda, sosyal normlar, değerlere göre daha standartlaşmış, zorlayıcı hatta emredici kurallardır. Ancak her normun temelinde bir değer yargısı vardır, dolayısıyla sosyal değerler de normlar gibi, davranışların belli kalıplara göre yapılmasını isterler (Arslantürk ve Amman, 2008). Toplumda mevcut düzenin ve istikrarın sağlanması, sosyal normlardan sapmaların sınırlandırılması amacıyla sosyal kontrol mekanizmaları bulunur (Dönmezer, 1984).

Değer yargısının temeli olan normun, beşerî bir emir ya da gelenek ile dolayısıyla deneysel gerçeklerle yaratıldığı ileri sürülmüştür. Ayrıca bu nedenle, bir gerçeğin (özellikle gerçek davranışın) bir norm ile ilişkisinin, sadece iki deneysel gerçek arasındaki ilişki olduğu da ileri sürülmüştür. Bu itirazı ileri sürenler, emir etkinliği ya da gelenek oluşturan etkinlikler ile bu etkinlikler sonucu yaratılan normu birbirinden ayıramamaktadırlar: İlk olarak ifade edilenler bir gerçek, ikinci olarak ifade edilen bir anlamdır. Dolayısıyla, gerçek bir davranış ile bir norm arasındaki ilişki ve bu davranış ile norm anlamına gelen gerçek arasındaki ilişki, iki ayrı ilişkidir. Bir davranış ile bu davranışta bulunulması gerektiğini şart koşan norm arasındaki ilişkinin, normu yaratan emir ya da gelenek etkinliği hiç göz önüne alınmadan da tanımlanabilmesi mümkündür. Bu durum, çok uzun zaman önce konulmuş normları, unutulmuş ya da çok uzun zaman önce ölmüş kişiler tarafından

yaratılmış normları, ya da özellikle evvelki kuşakların gelenekleri tarafından yaratılmış normları düşündüğümüzde daha açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Zira bu durumlarda, davranışları bu normlar tarafından düzenlenen insanlar bu normları sadece anlamları itibari ile bilmektedirler (Kelsen, 2015).

Tek tek üyeler grubun değerlerini benimsediğinde davranışları, bu değerlere, standartlara ya da “ideal” davranışa göre düzenlenir. Bu değerleri içeren davranışlardan sapmalara olumsuz yönde tepki gösterilir. Bu ortak değerlere, davranış standartlarına ya da topluluğun ideallerine grup normları ya da sosyal normlar adı verilir (Şerif ve Şerif, 1996). Rutinler, kurallar, davranış standartları, değerlerden oluşan bu üst yapıya grubun *sosyal normları* denir (Şerif ve Şerif, 1996). İnsanların birbirlerine karşı nasıl ve ne şekilde davranacaklarını düzenleyen kurallar bütününe norm denilir. Toplumsal normlar grup ya da toplum yaşamında bireyin hazır bulduğu davranış kalıplarıdır.

Normlar belirli koşullar içinde bireylerin neleri yapabileceklerini ya da neleri yapamayacaklarını gösterirler, bu açıdan değerlerden daha belirli, sınırlı ve daha emredicidirler. Oysa değerler gerçekleşmelerine olanak bulunmayan zamanlarda bile varlıklarını sürdürmeye, ya da başka bir deyişle insanlar tarafından benimsenmeye devam ederler. Her toplumsal değer, pek çok toplumsal normun varlığına yol açabilir (Tan, 1981). Normlar, belirli şartlar içerisinde, toplum iştirakçilerinin neleri yapıp neleri yapamayacaklarını gösterirler. Değerler ise, belirli durum ve şartlardan bağımsız olan ve arzu olunanı gösteren standartlardır. Değerler normlara göre daha geneldirler. Normlar ise değerlere göre daha belirli ve sosyal bakımdan daha emredicidirler (Dönmezer, 1982).

Normlar, insanların nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayan ve değerlere göre oluşan yazılı olmayan kurallar veya standartlar biçiminde ifade edilir. Bunlar, belirli bir durumla ilgili olarak insanların ne yapması ya da yapmaması, ne söylemesi ya da söylememesi, yani nasıl davranması gerektiğini gösteren kurallardır (Şişman, 2011). Değerler, neyin arzu edilebilir olduğuna ilişkin standartlar olarak, normların kabul edilmesine ya da reddedilmesine kaynak teşkil eder. Normlar, toplumsal kültür içinde davranışı etkileyen, sosyal sistemi kurumsallaştıran ve güçlendiren öğelerdir. Değerlere göre daha somut olması bakımından normlar, gündelik yaşamda insanların

her türlü eylem ve etkinliklerine yol gösterir, tercihlerini etkiler. Bununla birlikte, normlara göre daha soyut olan değerler, normların oluşmasını ve biçimlenmesini sağlar (Çavdar, 2009).

Değerler istekleri, beğenilen şeyleri ve zevkleri arzu edilirlilik ölçütleri ile iyiye karşı kötü, güzele karşı çirkin gibi ikilemeler şeklinde açıklar. Normlar ise olumlu ve olumsuz davranışları farklı durumlar içinde ele alır. Toplumda başarılı olmak bir değerken, bunun nasıl başarılacağına kuralları normlarda saklıdır (Hofstede, 1980).

Rokeach'a (1973) göre değerler ve normları birbirinde ayıran üç özellik vardır:

1. Değerler, bir davranış şeklini veya var oluşun son durumunu açıklarken, normlar sadece davranış biçimi ile ilgilidir.
2. Değerler, özel durumları açıklarken, normlar, belirli bir durumda belirli kalıplar dâhilinde davranmak için gerekli bilgileri verir.
3. Değerler kişisel ve içsel olgularken, normlar bireyin dış çevresi ile ilgili ortak olgulardır.

1.6. Değer Kazanma Süreci

İnsan yaşamının ilk yılları, eğitimi açısından çok büyük öneme sahiptir. Çocukluk yıllarında öğrenilenlerin büyük bir kısmı yetişkinlikte bireylerin kişilik yapısını, tavır, alışkanlık, inanç ve değer yargılarını biçimlendirmektedir (Oktay, 2000). Kişinin çocukluk döneminde ailesinde aldığı terbiye, kazandığı değerler kişiliğinin belirlenmesinde oldukça etkilidir (Sridhar, 2001). Birey, yalan söylemek doğru değildir örneğinde olduğu gibi değeri sırasıyla bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak öğrenir (UNESCO, 2002; Sridhar, 2001). Değer gelişimi birçok gücün bileşenidir. Bireyin bilinçli bir şekilde seçim yapması, mantıklı düşünmesi ve uygulama ile davranışı yöneten değer normlarını uyumlu hale getirmesi çok boyutlu ve kapsamlı bir süreçtir. Değer; bireyin duyuşsal, bilişsel ve davranışsal açılardan kişiliğine yansır. Bu gelişim sonucunda birey, öğrenmeyi öğrenerek başkaları ile iletişim halindeyken kendisinin de kabul ettiği evrensel ilke ve değerlerle uyumlu olarak nerede durması gerektiğini fark eder (Sridhar, 2001). Değer kazanım süreci

erken yıllarda başlayarak yaşam boyu devam etmekte ve her dönemde farklı farklı değerler kazanılmaktadır. İnsanın toplumun bir üyesi haline gelme süreci olarak kabul edilen toplumsallaşma, aynı zamanda toplumsal değerlerin içselleştirilmesi ve öğrenilmesini de kapsar. Değerler ilk olarak ailede benimsenir ve öğrenilir (BASGM, 2010).

Değer kazanım sürecinde sırasıyla aile değerleri, okul ve dini değerler, işyeri, toplum ve milli değerler, insani değerler ve evrensel değerler kazanılmaktadır. Bireyler değeri öncelikle bilişsel olarak öğrenir, sonra duygusal olarak öğrenir. En sonda davranışsal olarak öğrenerek tutarlılık kazanır (UNESCO, 2002; Neslitürk, 2013). İnsanlar birbirlerinin neyi, nerede, nasıl, neden, niçin yaptığını algıladığında değerleri bilişsel yolla oluşturmaya karşı daha yatkın olurlar. Bu şekilde içselleştirilmiş değerler kalıcı ve sürekli olma niteliği taşır (Sevinç, 2006). Değerlerin öğrenilmesi aşamasında ise; değerlerin öğrenilmesi daha ziyade rol öğrenmesi şeklinde bir sosyal öğrenmedir. Herkesin toplumun içinde bir mevkii (kız, erkek, memur, tüccar, evli, dul, genç, vs.) ve bu mevki için toplumun uygun gördüğü roller vardır. Şu halde biz bulunduğumuz bir mevkide o mevkideki insanların neler yapması, neler düşünmesi, nelere kıymet vermesi vs. gerektiği hakkındaki bilgilere sahip oluruz. Bir erkek olarak cesaret, azim ve sebat, soğukkanlılık gibi vasıflar bizim değer verdiğimiz şeyler olur; bir genç kız iffetli kalmanın büyük bir değer olduğunu öğrenir. Bu değerlerin arkalarında toplumun desteği buldukça bizde kuvvetle yer eder, fakat bu destek zayıflayınca değişmeye veya bozulmaya müsaittir (Güngör, 1993).

1.7. Sanat ve Değerler

Geçmişten günümüze kadar insanlar yaşadıklarını, hissettiklerini ve anlatma ihtiyacı duyduklarını dile getirmenin çeşitli yollarını bulmuşlardır. Çok eski çağlarda bu dumanla, duvarlara çizilen çizimlerle kendini ifade etme çabaları yazının icadı ile kalıcı halini almaya başlamıştır. İnsanoğlu kendini anlatmaya her zaman ihtiyaç duyan bir varlıktır. Bunu kimi zaman kelimelerle kimi zaman çizgilerle kimi zaman hareketlerle kimi zaman da seslerle yapmaya çalışmıştır. Kendini anlatabilme çabası insanların yetenek ve hayal güçlerini bir araya getirerek ortaya somut eserler

koymasını sağlamıştır. Ortaya koyulan bu somut eserlerin tamamı aslında sanat kavramının tamamlayan parçalarıdır.

1.7.1. Sanat Kavramı

Sanat kelimesi genel olarak görsel sanatlar kavramını ifade etmektedir. Sözcüğün bugünkü kullanımı, batı kültürünün etkisiyle, İngilizcedeki ‘art ‘ sözcüğüne yakın olsa da halk arasında biraz daha geniş anlamda kullanılır. Gerek İngilizce’deki ‘art’ (‘artificial’ = yapay), gerek Almanca’daki ‘Kunst’ (‘künstlich’ = yapay) gerekse Türkçe’deki Arapça kökenli ‘sanat’ (‘suni’ = yapay) sözcükleri içlerinde yapaylığa dair bir anlam barındırır(Sözen ve Uğur,1986). Sanat: Sahip olunan bilgi, beceri ve hayal gücünün harmanlanması sonucu estetik kaygı güdülenek ortaya koyulan emeğin kağıda, tuvale, sese, harekete aktarılmasıdır.

Sanatın temeli doğuşu insanın varoluş zamanlarına kadar dayanmaktadır. Nesnel sanat eserlerinden önce düşünsel sanat unsurları var olmuştur. Sanat güzel olanı güzeli tanımlar. Birey var olduğu andan itibaren güzele ilgi duymuş ve güzeli yaratmayı ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. “Beğeni bir nesneyi ya da bir tasarım türünü hiçbir çıkar olmaksızın (ohne alles Interesse) bir hoşlanma ya da hoşlanmama yoluyla yargılama yetisidir. Böyle bir hoşlanmanın (Wohlgefällens) nesnesine güzel denir” (Kant, 2006). Fischer (1979); “Gittikçe çoğalan kanıtların zenginliğine bakarak sanatın başlangıçta büyü olduğu, gerçek ama bilinmeyen bir dünyaya egemen olmaya yarayan tılsımlı bir araç olduğu sonucuna varabiliriz.” der. Sanatın göreceliliğinden ve sanatın düşünce ile başlayıp eyleme dönüşmesinden bahseder. Sanat değer kavramında olduğu gibi bireyin yaşamıyla şekillenmiş ve değişebilir özellikler göstermiştir. Sanat da değerler gibi belirli bir amaçla başlamamıştır. Başlangıcı düşünce ve sezgilerdir. Fischer (1979) bu başlangıcı şu şekilde açıklamıştır. “Sırık (araç) başlangıç noktası olur. Araç artık bir amaç uğruna, meyvenin yere düşürülmesi için kullanılır. Sırık herhangi bir sırık değildir bundan böyle; tılsımlı bir yolla yeni bir görev yüklenmiştir sırığa. Bu görev de temel niteliklerinden biri olur sırığın, böylece araç gittikçe artan bir önem kazanır. Kendiliğinden deney, her türlü düşünme işleminden önce gelen ellerle düşünme

zamanla bir amaca dönüşür.” Aracın bir amaç haline geldiği ve görünenin bir eser ya da metafora dönüştüğünü ifade etmiştir.

1.7.2. Sanatın Dalları

Tablo 1: Sanat Dallarının Sınıflandırılması

SANAT										
ALGISAL SANATLAR				KAVRAMSAL (DİLSEL) SANATLAR		ALGISAL KAVRAMSAL SANATLAR				
İŞİTSEL	GÖRSEL			İŞİTSEL GÖRSEL	SÖZEL	YAZILI	GÖRSEL KAVRAMSAL		İŞİTSEL GÖRSEL KAVRAMSAL	
	2 BOYUTLU	3 BOYUTLU					SAHNE	GÖRÜNTÜ	SAHNE	GÖRÜNTÜ
-	HAT MİNYATÜR RESİM FOTOĞRAF KABARTMA SÜSLEME	HACİM SANATI	MEKAN SANATI	DANS BALE	MASAL RADYO OYUNU DESTAN	ŞİİR HİKAYE ROMAN PİYES ANİ GEZİ MEKTUP		KARİKA TÜR	KUKLA TİYATR O OPERA	PERDE FİLM TV SİNEMA ANİMASYON
		HEYKEL	MİMARLIK							

Yolcu (2009), yukarıdaki sanat dallarını incelemiş ve bir sınıflandırma içerisine sokmuştur. Bu sınıflandırmaya göre sanat dalları algısal sanatlar, kavramsal dilsel sanatlar, algısal kavramsal sanatlar olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. Algısal sanatlar kendi içerisinde üç başlıkta incelenmektedir. Bunlar işitsel, görsel ve işitsel görsel sanatlardır. kavramsal dilsel sanatlar kendi içerisinde iki başlıkta incelenmiştir. Bunlar yazılı ve sözel sanatlardır. Algısal kavramsal sanatlar kendi içerisinde iki başlıkta incelenmiş olup bunlar görsel kavramsal ve işitsel görsel kavramsal sanatlar olarak belirlenmiştir. Verilen sanat dallarına göre değer kavramlarının ve değerlerin aktarılmasında hangi sanat dalları etkili olmuş daha detaylı incelenecektir.

Değer kavramı ile sanat kavramının ortak özelliklerini belirleyebilmek için sanat kavramının özelliklerini farklı araştırmalara göre incelemek fayda sağlayacaktır. Sanat kavramının özellikleri birden fazla araştırmada incelenmiş araştırma sonuçlarında birbirine yakın anlamlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca sanatın gereklilikleri de sanatın özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Sanat ne için vardır sorusunun yanıtlarını Artut (2001) şu şekilde belirtmiştir:

- Sanat, insanlar arasında iletişimin bir nedeni olarak vardır.
- Sanat, duygulara yönelik uyarıcı hazlar veren, ifade içgüdüsünün iç çatışmasının bir yansıması olarak vardır.
- Sanat, insanlığa yaşama gücü vermek için vardır.
- Sanat, insanın manevi yönünün içinde yaşayıp geliştiği ortamı, akla dönük olarak aydınlatan bir uğraşı alanı yaratmak için vardır.
- Sanat, insanın kendi insanlığını tanıması için vardır.
- Sanat, insanın yaşama bakışını etkileyip duyularını çelen, duyularına devinim kazandıran bir araç işlevi görmek için vardır.
- Sanat, insan yaşamının dengelerini sağlamak için vardır.

Sanatın kendine has işlevleri belirlenmiştir:

1. Sanatın bireysel işlevi, bireyin sağlıklı ve başarılı, dengeli ve doyumlu, duyarlı ve mutlu olması için davranışları üzerinde belirli izler bırakan estetik uyarılma ve tepkide bulunma, yorumlarla yaratma biçimlerini kapsar.
2. Sanatın toplumsal işlevi, bireyler, birey ile toplum, toplumsal kesimler ve toplumlar arasında anlaşma, dayanışma, kaynaşma, paylaşma, işbirliği yapma, birleşme ve bütünleşme sağlanmasında sanatın oynadığı rolleri kapsar.
3. Sanatın kültürel işlevi, toplumsal kültürü arttırıcı, kültürel özellikleri taşıyıcı ve kuşaktan kuşağa aktarıcı, kültürlerarası ilişkileri çeşitlendirip zenginleştirici, güçlendirip pekiştirici, sanatsal birikimi ve etkinlikleri kapsar.
4. Sanatın ekonomik işlevi, sanat alanından sanatsal karakter korumakla birlikte gittikçe belirginleşen arz ve talep ilişkisinin ağır bastığı, ön plana çıktığı çalışma ve düzenlemeleri kapsar.
5. Sanatın eğitimsel işlevi, sanatın bireysel, toplumsal, kültürel ve ekonomik işlevlerinin düzenli, etkili ve verimli bir biçimde gerçekleşmesini sağlayıcı sanatsal öğrenme ve öğretme etkinliklerini kapsar.(MEB, 1983)

Değer ve sanat kavramlarının verilen özelliklerine bakıldığında birden çok noktada kesişimleri görülmektedir. Her iki kavramın toplumsal işlevlerinin oluşu göz ardı edilemez. Değer ve sanat kavramları topluma yön verir toplumun birlik bütünlük sürecini destekler. Bu kavramlar bireyin toplumdakini yerini belirleyen, toplumdaki

konumunu sağlayan ve kendini daha iyi ifade edebilmesine destek olan şeklinde, ortak nitelendirilebilir. Bununla beraber her iki kavram birikimli olarak ilerler. İlk çağ uygarlıklarından bu yana değişerek ve gelişerek günümüze aktarılmışlardır.

Sanat ve değer kavramları öğrenilebilir ve öğretilir kavramlardır. 18. Millî Eğitim Şûrası Kararları arasında Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi Başlığı altında sunulan kararlar içerisinde “Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi” ve “Değerler ve Eğitimi Projesi” olmak üzere projeler belirlenmiştir. Bu da her iki kavramında eğitimsel yönünün varlığını açıkça ispatlar. (MEB, 2010) Değer ve sanat eğitimi süreçleri böylece okullar ile desteklenmiş ve daha düzenli, sistematik ve kapsamlı olarak ilerleme sürecine devam etmiştir.

1.7.3. Sanatta Değer

Esaak (2018)’a göre sanatta değerden bahsettiğimiz zaman üç temel anlamla karşılışırız. Bunlardan ilki “Value as an element of art” yani teknik bir bileşen olarak değerdir ki bu rengin görülebilir aydınlık ve karanlığını ifade eden “parlaklık” ile eş anlamda kullanılan değer kavramıdır. Bu kullanıma örnek olarak Jean-Baptiste-Camille Corot “bir resim çalışmasında bence görünüşe göre en önemli nokta en koyu değeri belirlemektir. En aydınlıktan en karanlık değere yirmi derecede resmi oluştururum” cümlesi örnek verilebilir. Bir diğer değer anlamı olarak ise literatürde “monetary value of art” olarak ifade bulan parasal yani sanatın maddi değeridir.

Değer denildiğinde sanatta anlaşılan üçüncü kavram ise “subjective value of art” olarak ifade edilen sanatın öznel değeridir ki bu sanat eserinin hissi, kültürel, ritüelistik veya estetik önemini ifade eder. Parlaklık gibi objektif olarak ifade edilemez ve harfi harfine milyonlarca yorum yapılırsa her bir yorumda farklıdır. Örneğin kumlarla yapılan bir mandalanın desenlerine ve renklerine herkes hayran kalabilir fakat Tibet Budiziminde bu renklerin ve desenlerin hem oluşturulması hem de bozulmasının temel ritüelistik değeri vardır.

Kişilerin kendini anlatmak için ortaya koydukları sanat eserleri aslında sahip oldukları değerleri de ifade etmelerinin bir yoludur. Bir eserin değerini yine bizim hayatımızdaki değerlerimiz belirlemektedir. Bundan dolayı sanat içerisinde çeşitli görüşler oluşmuştur.

Sanatta anlam, değer ve 3nem 3zerine 3 farklı temel felsefi g3r3 ele alınmıştır. Bunlar biçimci (formalist), g3ndergesel (referensiyalist) ve dışavurumcu (ekspresyonist) g3r3lerdir (Bing3l, 2016).

- Biçimci g3r3e g3re bir sanat eserinin taşıdığı anlam ve estetik değer, o sanat eserini oluşturan biçimsel 3ğelerde gizlidir. Bu 3ğeler birbirinden ayrılmaz b3t3nleyici bir yapıda olup b3t3n olarak bir anlam ifade ederler. G3r33 benimsyen bireyler için somut olanlar değerlidir.
- G3ndergeselciler, sanatın bir t3r iletişim aracı olduğundan yola çıkararak, duygu, d3ř3nce ve izlenimlerin anlatımında bir araç olduğunu savunurlar. Buna g3re bir m3zik yapıtının anlamı, bu duygu, d3ř3nce ve izlenimlerde gizlidir. Yapıtı vereceğimiz değerde bize hissettirdikleriyle doğru orantılıdır.
- Dışavurumcu g3r3 değinilen her iki g3r3ten fikirler barındıran seçmeci bir tutum sergilemektedir. 3te yandan dışavurumcular, bu iki g3r33nde sanatta anlam ve 3nemi ifade etmede yetersiz olduğunu savunurlar.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmanın amacı ilkokul ve ortaokulda eğitim gören öğrencilere değerlerin aktarılmasında güzel sanatlar dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Nitel araştırma yöntemi herhangi bir konuda derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde bilgi toplamaya imkân tanıyan, sınırlı sayıda kişinin katılımı ile gerçekleştirilen bir araştırma yöntemidir (Patton, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2013).

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgu bilim) deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni, farkında olduğumuz fakat hakkında ayrıntılı ve derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olguları ele almaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Fenomenolojik araştırmalarda bireyin geçirmiş olduğu deneyim ve bu deneyimi nasıl anlamlandırdığına odaklanılmaktadır (Patton, 2014).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu yaşları 24 ile 50 arasında değişen 19 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerin araştırmaya dâhil edilmesinde uygun örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Uygun örnekleme, zaman, para ve işgücü açısından ekonomiklik sağlayan, örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2014). Araştırma kapsamında Konya ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokul ve ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenleri ile görüşmeler yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma kapsamında görsel sanatlar öğretmenlerinin değer aktarımında görsel sanatlar eğitimi dersinin etkililiğine ilişkin görüşlerini almak için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, açık uçlu ve sabit seçenekli sorulardan oluşan,

katılımcıların algıladıkları dünyayı kendi cümleleri ile ifade etmesini sağlayan görüşmedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu analiz edilmesinin kolay olması, derinlemesine bilgi sunması ve bireylerin kendini ifade etmesini kolaylaştırmasından dolayı nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarından biridir (Büyüköztürk v.d., 2014).

Veri toplama aracı derinlemesine yapılan literatür taraması sonucu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Veri toplama aracının geliştirilmesinde literatürdeki değerler psikolojisi ve değerler eğitimi alanında yazılan kitaplar ve makaleler okunmuş ve elde edilen bilgiler doğrultusunda görüşme formu oluşturulmuştur. Form oluşturulduktan sonra nitel araştırma konusunda bilgi sahibi olan 2 akademisyenin görüşü alınmış ve forma son şekli verilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama süreci yüz yüze yapılan görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların kendini rahat hissetmesi ve kendini açabilmesi için sakin ve araştırmacı dışında kimsenin olmadığı ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yapılmadan önce katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, katılmak istemeleri halinde katılımcıların müsait olduğu bir zaman ve yer tespit edilip randevu alınmıştır. Görüşmeler başlamadan önce katılımcılardan ses kaydı konusunda izin alınmış, katılımcıların izni dâhilinde ses kaydı yapılmıştır. Ses kaydının yanında görüşme notları tutulmuştur. Araştırmacı yaptığı her bir görüşmenin ardından ses kayıtlarını transkript etmiştir. Transkriptler esnasında eksik cevap verme ya da katılımcıların yanıtlamak istemediği sorular olduğu durumlar tespit edilmiş, bu görüşmeler veri kaybı ve analiz güçlüğüne sebep olacağından dolayı analize dâhil edilmemiştir. Yaklaşık 25 olan katılımcı sayısı eksik cevaplamalardan dolayı 19'a düşmüştür. Analizler de bu 19 katılımcının cevapları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler yoluyla elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, tekrarlanabilir bir tekniktir (Büyüköztürk v.d., 2014). İçerik analizinde tümevarımsal bir yaklaşım

sergilenmiş, önce kategoriler oluşturulmuş ardından kategorileri en iyi şekilde temsil eden temalar oluşturulmuştur.

İçerik analizi süreci 4 aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada katılımcıların her bir soruya verdiği yanıtlar araştırmacı tarafından birkaç kere okunmuş ve önemli görülen yerlerin altı çizilmiş, belli kavramlar ve kelimeler metnin sağına kısaca not alınmıştır. İkinci aşamada her bir katılımcının verdiği yanıtlar tek tek kodlamıştır. Üçüncü aşamada katılımcıların verdiği yanıtları en iyi şekilde temsil eden kategoriler oluşturulmuştur. Son olarak kategorileri tek başlık altında toplayan ve kategorileri kısa ve öz bir şekilde temsil eden temalar oluşturulmuştur. Bu sürecin ardından tema ve kategorilerin birbiri ile uyumlu olup olmadığı araştırmacılar tarafından tekrar kontrol edilmiş; nitel araştırma konusunda bilgi ve tecrübe sahibi 2 akademisyenin görüşü alınmış ve analize son şekli verilmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerin analizine ait bulgulara yer verilmiştir. Araştırma bulguları katılımcıların ifadelerine dayalı olarak sunulmuştur. Katılımcıların görüşlerine yer verilirken etik ilkeler gereği katılımcıların isimlerine yer verilmemiş, katılımcılar K1, K2, K3... şeklinde adlandırılmıştır.

Yapılan içerik analizi sonucu 5 tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar şu şekilde sıralanabilir: Değer aktarımında görsel sanatlar dersinin rolü, değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı yönleri, değer aktarımında görsel sanatlar dersinde kullanılabilir yöntem ve teknikler, değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin tutum ve davranışlarına etkisi, görsel sanatlar dersinin öğrencilerin ahlak gelişimine katkısı. Bu temalar ise kendi içinde birtakım kategorilere ayrılmıştır. Aşağıda analiz sonucu ortaya çıkan tema, kategori ve katılımcıların görüşlerine dair örnekler sırası ile sunulmuştur.

3.1. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Rolü

Tablo 2. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Rolü Teması

Tema	Kategoriler	Frekans
Değer Aktarımında	Sorumluluk alma	1
Görsel Sanatlar Dersinin	Sabrı öğretme	7
Rolü	Hızlı öğrenme ve kalıcı olma	2
	Saygı ve hoşgörüyü öğretme	3
	Zaman yönetimi	1
	Günlük yaşama aktarma	1
	Kendini ifade etme	1
	Sakinleştirme	1

Tabloda görüldüğü üzere katılımcılardan 10'u görsel sanatlar dersinin öğrencilere sorumluluk kazandırılmasında önemli bir rolü olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, K1 bu konudaki düşüncelerini “Resim-iş dersi için örnek verecek olursak dersin işlenişi açısından sorumluluk ön plandadır. Hatta ders için gerekli malzemelerin temin edilmesi, öğrencinin sorumluluğundadır. Dersin işleyişinin sekteye uğramaması için sorumluluktan taviz verilmemelidir” şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde K18 “Öğrenciye sorumluluk duygusunun aktarılması ile ders sistemli ve düzenli olur. Öğrenci resim yaparken sorumluluk duygusunu öğrenir ve düzenli bir şekilde çalışarak güzel eserler ortaya koyabilir” demiştir.

Katılımcılardan 7'si de görsel sanatlar dersinin sabrı öğrettiğini ifade etmiştir. Örneğin, K3 “Görsel sanatlar dersinde sabır değeri öğrenciye en çok aktarılan değerdir. Çünkü uzun süreli bir resim yapıldığı takdirde öğrenci işini düzenli, temiz ve sabırla bitirmeye özen göstermelidir. Bunun gibi diğer değerler de uygulama sürecinde öğrenciye aktarılır” diyerek düşüncelerini dile getirmiştir.

Katılımcılardan 2'si değer aktarımında görsel sanatlar dersinin hızlı ve kalıcı öğrenme işlevine sahip olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, K4 düşüncelerini “Görsel zekâ kullandığı için değerler zihinde canlandırılabilir bu sebeple hem çabuk değerler canlandırılabilir ve kalıcılığı artar” diyerek belirtmiştir.

Katılımcılardan 3'ü görsel sanatlar dersinin saygı ve hoşgörüyü öğrettiğini ifade etmiştir. Örneğin K5 “Sanatçı ruhunda bulunması gereken değerler aktarılır. Bu işle işle uğraşan herkesin sabrı, saygısı ve hoşgörüsü olmalıdır. Aslında insanda var olan duyguları pekiştirir. Dış çevrenin baskısına karşı, saygı sabır ve hoşgörüyü öğrenmek...” diyerek düşüncelerini dile getirmiştir.

Katılımcılardan biri ise zaman yönetimine vurgu yapmıştır. K8 “Güzel sanatlar dersi daha çok uygulamaya dayalı bir ders olduğu için çalışmayı zamanında sabırla bitirmek ve teslim etmek önemlidir” diyerek zaman yönetimine dikkat çekmiştir.

Katılımcılardan K9, görsel sanatların kendini ifade etmeyi sağladığını “Değerleri görsel bir şekilde anlatabilmek onlara değerlerin çizimden daha fazla olabileceğini gösterebilmektedir. Öğrenciler bu şekilde kendini ifade edebilir” cümleleri ile dile getirmiştir.

Katılımcılardan K16 sanatın sakinleştirici özelliğinden hareketle değerlerin öğrencilerin davranışına etkisindeki rolünü “Sanat hayal dünyasına giden bir yol olduğu için sakinleştirici bir rolü olduğunu düşünüyorum. Sakinleşen bir insanın uyumlu ve daha hoş görülmesi, anlayışlı ve sabırlı olacağına ihtimal veriyorum” sözleri ile açıklamıştır.

Katılımcılardan 2’si ise değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin herhangi bir katkısı olmayacağı görüşündedir.

3.2. Değer Aktarım Sürecinde Görsel Sanatlar Dersinin Diğer Derslerden Farklı Yönleri

Tablo 3. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinin Rolü Teması

Tema	Kategoriler	Frekans
Değer Aktarım Sürecinde Görsel Sanatlar Dersinin Diğer Derslerden Farklı Yönleri	Hafızada daha kalıcı olması	3
	Uygulamalı bir ders olması	5
	Duyguların aktif kullanımı ve iç dünyayı yansıtması	7
	Özgür olması	3
	Görsel zekâyı kullandırması	1
	Öğrencilerin ilgisini çeken bir ders olması	2

Tabloda görüldüğü üzere katılımcılardan 3’ü değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı olarak hafızada daha kalıcı olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, K10, “Görsel olarak hafızada daha iyi kalır” demiştir.

Katılımcılardan 5’i değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı olarak uygulamalı bir ders olduğuna dikkat çekmiştir. Örneğin K8 bu düşüncelerini “Diğer dersler daha çok bilgiye dayalıdır yani daha çok teorik ilerler. Ama görsel sanatlar daha çok göze hitap eder ve farklı tekniklerle zenginleştirilmiş uygulamalı bir alandır” şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcılardan 7’si değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin duyguların aktif kullanımı ve iç dünyayı yansıtma özelliğine sahip olduğunu

vurgulamıştır. Örneğin, K11 “Görsel sanatlar duygu ve düşüncelerin, hislerin bir yere aktarılmasıdır. Örneğin olmasını istediğim dünyayı aktarıırken benim erdemli bir insan olmamı sağlar” diyerek düşüncelerini ifade etmiştir.

Katılımcılardan 3’ü görsel sanatlar dersinin özgür bir alana sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Örneğin K16 bu düşüncesini “Görsel sanatlar dersi diğer derler gibi bir kalıp değildir. Ezberlenmesi gereken cümleler yoktur ve öznedir, özgürdür” sözleri ile dile getirmiştir.

Katılımcılardan 2’si görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı olarak öğrencilerin ilgisini çeken bir ders olduğunu belirtmiştir. Örneğin K19 “Teorikten çok resim içerikli bir ders olduğundan dolayı ilkokul yaş grubu çocukların daha severek ve benimseyerek yapacağı bir derstir” demiştir.

3.3. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

Tablo 4. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler Teması

Tema	Kategoriler	Frekans
Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler Teması	Öğretmenin örnek davranışı	1
	Sunumlar ve uygulamalar	6
	Uzun süreli detaylı çalışmalar	1
	Grup çalışması	2
	Öğrencilere değerlerle ilgili konu vermek	6
	Oyun, etkinlik ve çeşitli materyallerin kullanılması	2
	Karikatür ve animasyon çizgi filmler	1

Tablo 3’te görüldüğü üzere değer aktarımında tüm derslerde olduğu gibi görsel sanatlar dersinde de en önemli tekniğin öğretmenin örnek davranışı olduğu dile getirilmiştir. Örneğin K5 bu konudaki düşüncesini “Öğretmenin sınıf içindeki

davranışları öğrenciler tarafından taklit edildiği için öğretmen davranışlarına dikkat etmeli ve öğrencilere örnek olmalıdır” sözleri ile ifade etmiştir.

Katılımcılardan 6’sı değer aktarımı sürecinde sunumların ve uygulamaya yönelik faaliyetlerin yapılabileceğine dikkat çekmiştir. Örneğin K 16 bu konudaki görüşlerini “Örnek gösterme, izletme, uygulama. Önce değerlere aykırı olan örnekler gösterilir. Daha sonra değerler ölçüsüne uyumlu olan örnekler gösterilir ve izletilir. Daha sonra öğrencilerden uygulaması istenebilir” şeklinde dile getirmiştir.

Katılımcılardan K3 ise değerlerin öğrencilere aktarılabilmesi için uzun süreli detaylı çalışmalar yapılabileceğini düşünmektedir. Bu düşüncesini “Öğrencilere uzun süreli, detaylı ve boyut olarak büyük çalışmalar yaptırılabilir” cümleleri ile ifade etmiştir.

Katılımcılardan 2’si ise değer aktarımı sürecinde grup çalışmalarının yararlı olabileceği görüşündedir. Örneğin K6 “Birlik içinde, yardımlaşarak, ortak çalışmayı sağlayacak şekilde resim yaptırılabilir. Böylece çocuk ekip alışmasını ve insanlarla iletişimini artırabilir” demiştir.

Katılımcılardan 6’sı öğrencilere değerle ilgili konular verip, bu konularda resim yaptırılması önerisinde bulunmuştur. Örneğin K19 bu konudaki düşüncelerini “öğrencilerden değerlerle ilgili konuları içeren imgesel resimler çizdirilebilir” diyerek ifade etmiştir.

Katılımcılardan 2’si ise değer aktarımı sürecinde oyun, etkinlik ve çeşitli materyallerin kullanılmasının yararlı olacağı görüşündedir. Örneğin K11 bu konudaki görüşlerini “Soru-cevap, oyun, materyal desteği gibi yöntemler kullanılabilir” sözleri ile dile getirmiştir.

K12 ise bu süreçte karikatür ve animasyon çizgi filmlerden faydalanılabileceğini düşünmektedir. Bu konudaki düşüncelerini “Görsel sanatları günlük hayatımıza ufak dokunuşlar yaparak değerleri içine alan birçok teknik ve yöntem kullanılabilir. Bu uygulama yöntemler arasında; ufak sokak karikatürleri, duvarlara resimler çizme, çizi ağırlıklı kitaplar, animasyon çizgi film gibi birçok teknik ve yöntem kullanarak değerleri görsel sanatla anlatmak mümkün” şeklinde ifade etmiştir.

3.4. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinden Faydalanılmasının Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi

Tablo 5. Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinden Faydalanılmasının Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi Teması

Tema	Kategoriler	Frekans
Değer Aktarımında Görsel Sanatlar Dersinden Faydalanılmasının Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi	Öğrencilerin sanatsal becerilerini artırması	5
	Öğrencilerin düşüncelerini ve bakış açısını zenginleştirilmesi	2
	Öğrenilen değerlerin hayatta uygulanması	6
	Derslerde ve günlük hayatta sorumluluk ve disiplinin artması	4

Tablo 4'te görüldüğü üzere katılımcılardan 5'i değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin sanatsal becerilerinin artırmasını sağlayacağı kanaatindedir. Örneğin, K18 bu konudaki düşüncelerini “Öğrenciler görsel sanatları kullanırken kendilerinin daha sanatsal yönünü dışarı çıkarmasına katkıda bulunur” diyerek ifade etmiştir.

Katılımcılardan 2'si değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin düşüncelerini ve bakış açısını zenginleştirilmesi sağlayacağı kanaatindedir. Örneğin K15 bu konudaki görüşlerini “Onların kendilerini buldukları, kendileri ile baş başa kaldıkları bir ders olduğunu düşünüyorum. O yüzden onlara düşünme imkânı vererek daha sakin ve mantıklı bireyler ortaya çıkabilir” cümleleri ile açıklamıştır.

Katılımcılardan 6'sı değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin tutum ve davranışlarına en büyük etkisinin öğrenilen değerlerin hayatta uygulanması olduğunu vurgulamıştır. Örneğin K12 bu konudaki görüşleri “Öncelikle öğrencilerin dikkatini çeker ve ilgi duyarlar. Ardından benimseyerek hayatlarında uygulamaya başlayabilirler” sözleri ile dile getirmiştir.

Katılımcılardan 4’ü ise değer öğretiminin öğrencilerin derslerde ve günlük hayattaki sorumluluklarının ve disiplinin artmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Örneğin K10 bu konudaki düşüncelerini “bence olumlu etkiler. Öğrenci sorumluluk kazanır. Daha disiplinli olmayı öğrenir. Böylece hem resim dersinde hem de diğer derslerde materyalleri doğru kullanmayı, derse zamanında gelmeyi öğrenir. Böylece daha verimli ders ortamı oluşabilir” şeklinde dile getirmiştir.

3.5. Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Ahlak Gelişimine Katkısı

Tablo 6. Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Ahlak Gelişimine Katkısı

Teması

Tema	Kategoriler	Frekans
Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Ahlak Gelişimine Katkısı	Kalbi duygular kazandırma	1
	Benliğe katkıda bulunma	1
	Farklılıklara saygıyı öğrenme ve ön yargıyı kırma	2
	Uyumlu ve huzurlu olmayı sağlama	1
	Ahlaki gelişimi hızlandırarak olumlu yönde etkileme	6

Tablo 5’te görüldüğü üzere değerler eğitiminde görsel sanatlardan faydalanılması öğrencilerin ahlaki gelişimine de çeşitli yönlerden katkı sağlamaktadır. Katılımcılardan K1 bu konudaki görüşlerini “Ahlak ruhani bir durumdur. Sanat eğitimi insana kalbi duygular verir. Bir nesneye bakış açısını bile değiştirir” sözleri ile vurgulamıştır.

Katılımcılardan K4 görsel sanatların benliğe katkıda bulunma işlevine değinmiştir. Bu konudaki görüşlerini “Bence kültürel değerlerimizle ilgili yapılan eserler ve anlatımlar onun benliğine işler ve katkıda bulunur” sözleri ile ifade etmiştir.

Katılımcılardan 2’si görsel sanatlar dersinin öğrencilerin farklılıklara saygıyı öğrenme ve ön yargıyı kırma işlevine sahip olabileceğini düşünmektedir. Örneğin K9

bu konudaki düşüncelerini “Görsel bir algı oluşturarak farklı düşüncelere direk olumsuz bakış açısı değiştirilebilir, ön yargılar kırılabilir” sözleri ile belirtmiştir.

Katılımcılardan 6’sı görsel sanatlar dersinin öğrencilerin ahlaki gelişimi hızlandırarak olumlu yönde etkileme işlevine sahip olduğunu vurgulamıştır. Örneğin K7 bu konudaki düşüncelerini “Ahlak yönünden konular ele alınırsa bunu çocuklara öğretmek daha kolay olur. Ayrıca bu ders öğrencilerin ahlaki değerleri öğrenerek ahlak gelişimlerine olumlu katkıda bulunur ve öğrenilenler kalıcı olur. şeklinde dile getirmiştir.

Bunların yanı sıra katılımcılardan 8’i görsel sanatlar dersinin öğrencilerin ahlaki gelişimine herhangi bir katkısı olmayacağını düşünmektedir. Örneğin K2 bu konudaki düşüncelerini “Ben bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Sanat sanat içindir” cümleleri ile dile getirmiştir.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE TARTIŞMA

Değer aktarımında görsel sanatlar dersinin rolü ve etkililiğini incelemek amacıyla görsel sanatlar öğretmenleri ile yapılan görüşmeler sonucu 5 farklı tema ortaya çıkmıştır; Değer aktarımında görsel sanatlar dersinin rolü, değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı yönleri, değer aktarımında görsel sanatlar dersinde kullanılabilir yöntem ve teknikler, değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin tutum ve davranışlarına etkisi, görsel sanatlar dersinin öğrencilerin ahlak gelişimine katkısı. Okullar öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal öğrenme alanına hitap etmektedir. (Lickona, 1992). Duyuşsal alana hitap eden değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi okullardaki tüm öğretmenler ve her dersin eğitim-öğretim müfredatı ile sağlanmaktadır (Aktepe ve Yel, 2009; Şimşir ve Dilmaç, 2016). Williams değerler eğitimine okul müfredatının tüm alanlarında az da olsa yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Halstead ve Taylor, 1996). Dilmaç (2015) de sanat eğitimi derslerinin değerler eğitimini destekleyen derslerden olduğunu vurgulamıştır.

Araştırma sonucunda değer aktarımında görsel sanatlar dersinin rolü teması; sorumluluk alma, sabrı öğretme, hızlı öğrenme ve kalıcı olma, saygı ve hoşgörüyü öğretme, zaman yönetimi, günlük yaşama aktarma, kendini ifade etme ve sakinleştirme kategorilerini kapsamaktadır. Ayaydının (2010) okul öncesi dönemde sanat eğitiminin çocuklara kazandırabileceği değerleri incelemek amacıyla yaptığı araştırma sonucuna göre; sanat eğitimi uygulamaları çocuklara sanatın görsel dilini öğrenme, özgün düşünme becerisi, sözel dile alternatif farklı bir iletişim yolunu kullanabilme, ruh sağlığının korunması, sanat zevkinin oluşumu, bedensel gelişimin güçlenmesi, zihinsel gelişimin hızlanması, hayal gücünün gelişmesi, faydalı bir oyun alanı, kültürün inşa edilmesi ve özgüvenin oluşumu gibi birçok değer kazandırabilmektedir. Benzer şekilde Baysal ve Saman'ın (2010) sosyal bilgiler dersi kapsamında 4. ve 5. sınıf öğrencileri ile yürüttüğü çalışma sonucunda, sosyal bilgiler dersinin duyarlılık, sorumluluk, dayanışma, işbirliği, hoşgörü, çalışkanlık, çevreye saygı değerlerini kazandırdığını ortaya koymuştur.

Temel değerlerin öğrencilere kazandırılması Milli Eğitim Temel Kanununun genel amaçlarından biri olarak ifade edilmiştir (MEB, 1973). Bu değerlerin öğrencilere aktarılması ise çeşitli ders programları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Şimşir ve Dilmaç, 2016). Örneğin 1-8. Sınıf Görsel Sanatlar dersinin amacı iş birliği yapma, paylaşma, sorumluluk alma, kendine ve başkalarının işine saygı duymayı öğrenme, milli ve evrensel değerleri tanıma ve anlama bilincini kazandırmaktır (MEB, 2006b). Görüldüğü üzere Mili eğitimin müfredatı görsel sanatlar ders programının amacı ile öğretmenlerin görüşleri paralellik göstermektedir.

Değer aktarım sürecinde görsel sanatlar dersinin diğer derslerden farklı yönleri teması; hafızada daha kalıcı olması, uygulamalı bir ders olması, duyguların aktif kullanımı ve iç dünyayı yansıtması, özgür olması, görsel zekâyı kullandırması, öğrencilerin ilgisini çeken bir ders olması, kategorilerinden oluşmaktadır. Kurtdede Fidan'ın (2009) öğretmen adaylarının değer öğretimi konusundaki görüşlerini ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışma değer öğretimi için en önemli şeyin değerleri yaşamak olduğunu ortaya koymuştur. Görsel sanatlar dersinde de öğrenciler değerlerini yaşayarak öğrenmektedir. Özer ve Kızıltuğ (2017) bir diğer sanat dalı olan müziğin de değer aktarımında diğer derslerden farklı olarak duyuşsal alana hitap ettiğini ve değerlerin aktarımında önemli rolü olduğunu vurgulamıştır. Bu ders sayesinde hem öğrencilerin estetik algısının geliştiği hem de değer aktarımının daha kalıcı olduğunu vurgulamışlardır.

Değer aktarımında görsel sanatlar dersinde kullanılabilecek yöntem ve teknikler teması; öğretmenin örnek davranışı, sunumlar ve uygulamalar, uzun süreli detaylı çalışmalar, grup çalışması, öğrencilere değerlerle ilgili konu vermek, oyun, etkinlik ve çeşitli materyallerin kullanılması, karikatür ve animasyon çizgi filmler kategorilerinden oluşmaktadır. Literatürde resim dersinde değerler eğitimi ile ilgili yapılmış çalışma bulunmasa görsel sanatlar dersindeki etkinliklerle benzer etkinlikle yolu ile çeşitli dersler kapsamında yürütülen çalışmalar mevcuttur. Kahrıman'ın (2014) ilkokul 3.Sınıf öğrencilerinin Hayat Bilgisi Dersi, "Benim Eşsiz Yuvam" temasındaki konuların drama yöntemi ve mevcut programa göre öğretimin yapıldığı

sınıflardaki öğrencilerin iletişim becerileri, empatik eğilim becerileri, değer algıları üzerinde etkili olup olmadığını tespit etmek amacıyla yaptığı çalışma, öğrencilerin sosyal değerler ve iletişim becerileri puanlarının ortalamaları drama yönteminin daha etkili olduğu ortaya göstermiştir.

Değer aktarımında görsel sanatlar dersinden faydalanılmasının öğrencilerin tutum ve davranışlarına etkisi teması; öğrencilerin sanatsal becerilerini artırması, öğrencilerin düşüncelerini ve bakış açısını zenginleştirilmesi, öğrenilen değerlerin hayatta uygulanması, derslerde ve günlük hayatta sorumluluk ve disiplinin artması kategorilerinden oluşmaktadır. Izgar ve Beyhan (2015), değerler eğitimi programının ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlarına etkisini tespit etmek amacıyla yaptıkları araştırmada, değerler eğitim programının etkililiğini ortaya koymuştur. Öztürk Samur'un (2011) 6 yaşındaki okul öncesi eğitim öğrencileri ile yapmış olduğu çalışma değerler eğitimi programının çocukların sosyal duygusal gelişimlerini olumlu yönde desteklediğini göstermiştir.

Görsel sanatlar dersinin öğrencilerin ahlak gelişimine katkısı teması; kalbi duygular kazandırma, benliğe katkıda bulunma, farklılıklara saygıyı öğrenme ve ön yargıyı kırma, uyumlu ve huzurlu olmayı sağlama, ahlaki gelişimi hızlandırarak olumlu yönde etkileme kategorilerinden oluşmaktadır. Bireylere ahlaki değerlerin kazandırılmasında duyuşsal alana hitap eden sanat eğitiminin rolü büyüktür. İnsan, duygusal ve ruhsal gereksinimlerini matematik, yabancı dil ve kimya gibi dersler yolu ile karşılayamaz. Bu bağlamda düşünüldüğünde sanat, insanın duyarlılığı besleyen ve kişisel gelişimini sağlayan bir kaynaktır. Yani duyarlılığın kazanılmasının en kestirme yolu ve duyguların beslenmesi sanat eğitimi ile mümkün olabilmektedir (Boydaş, 2004). Sanat eğitimi kişinin duygularını estetik değerlerle şekillendirerek güzeli düşünmesine yönlendirir. Bunun sonucunda da kişi çirkinlik ve kötülükten uzaklaşır (Dilmaç, 2015).

Özetle literatürde yer alan kuramsal bilgiler ve yapılan çalışmalar değerler eğitiminde görsel sanatlar dersinin önemli bir rolü olduğunu ortaya koymakta ve yapılan araştırmayı desteklemektedir.

Öneriler:

1. Bu araştırma görsel sanatlar öğretmenlerle yapılmıştır. Farklı güzel sanatlar alanında öğretmenlerle de yapılabilir.

2. Bu araştırma Konya'da görev yapan zel ve devlet ilk ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerle yapılmıştır. Farklı illerde görev yapan öğretmenlerle de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 7-18.
- Akbalık, H. (2015). *Değerler eğitimi bağlamında Hacı Bektaş-ı Veli'nin eserlerinde yer alan eğitsel unsurlar*. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum.
- Akbaş, O.(2008),Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akıncı, A. (2005). Hayata anlama vermede dini değerlerin ve din öğretimin rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9), 7-24.
- Aksoy, R. (2014). *Değer ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Değer Eğitim Merkezi Yayınları.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: kırşehir ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607-622.
- Aktepe, V.(2014), Ailede Değerler Eğitimi, Refik Turan, Kadir Ulusoy(E.D), *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Yayınevi.
- Arslan, Z. (2006). *Öğretmenlerde dindarlık, değerler ve iş doyumu üzerine bir araştırma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2008). *Sosyoloji Kavramlar-Kurumlar Süreçler-Teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Artut, K. (2001). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*, Ankara: Anı.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Ayaydın, A. (2010). Okul öncesi dönemde görsel sanatlar eğitiminin bireye kazandırdığı değerler. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 187-200.
- Boydaş, N. (2004). *Sanat eleştirisine giriş*. Ankara: Gündüz.
- Aydın, A. (2005). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencilerinin değer hiyerarşileri ile ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değer hiyerarşilerinin karşılaştırılması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Aydın, A. R. (2009). İnanma ihtiyacı ve dini ritüellerin psikolojik değeri. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 35, Erzurum.
- Aydın, M.Z ve Gürler, Ş.A. (2013), *Okulda Değerler Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik kavram analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baysal, Z. N. ve Samancı, O. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile değerler üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (34).

- Balcı, F. A. & Yanpar Yelken, T. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 81-90.
- Baş, V., & Hamarta, E. (2015). Üniversite öğrencilerinde değerler ve yaşamın anlamı arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13 (29), 369-391.
- Başaran, F. (2004), *Geçiş Döneminden Türkiye Değişim, Gelişim, Tutumlar ve Değerler*, Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM). (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*. Ankara: Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
- Boydaş, N. (2004). *Sanat eleştirisine giriş*. Ankara: Gündüz.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (2003). *Değerin değeri üzerine. Değer ve Bilgi Sempozyum Kitabı*. S. Yalçın (Ed.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Bas.). Peğem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Çağlar, A. (2005). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi*. Erken Çocuklukta Gelisim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar 2. (Ed. Sevinç). İstanbul. Morpa Kültür Yayınları.
- Çalışkur, A., Demirhan, A., Bozkurt, S. (2012). “Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), ss. 219-236.
- Çalışkur, E. A. (2008). *Üniversite öğrencilerinin yaşam değerleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler öğretimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Cevizci, (2002). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çavdar, M. (2009). *İlköğretim öğretmenlerinin bireysel değerlerinin çok boyutlu incelenmesi*. Yeditepe Üniversitesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye’de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- Çınar Altıntaş, F. (2004). *Kültürler arası değer açısından yönetici değerlerinin karşılaştırılması*. Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), Bursa.
- Demirel, Ö.(2002). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme* (4. Baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Deth, J. W. & Scarbrough, E. (Eds.) (1995), *The impact of values*, New York, Oxford University Press.

- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile sinanması*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sinanması*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi).. Konya.
- Dilmaç, B. (2016). *İnsanca değerler eğitimi*. (4.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2015). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilmaç, B., Deniz, M. & Deniz, M. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin öz anlayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 9-24.
- Dilmaç, O. (2015). Değerlerin kazandırılmasında sanat eğitiminin rolü. H.H. Bircan ve B. Dilmaç (Ed.). *Değerler bilançosu mavi kitap içinde* (sf. 299-310). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dirican, R. (2013). *3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikaye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dönmezer, Sulhi (1984). *Sosyoloji*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Durmuş, Ç. (1996). *Değerlerin Meslek Grupları Açısından İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ekşi, H., Katılmış, A. (2011), *Karakter Eğitimi El Kitabı*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erjem, Y. ve Kızılcılık, S. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Erkızan, H. N. (2003). Çağdaş Aristotelesçi düşüncede insanın bir değer varlığı olarak kavranımı. *Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri*. S. Yalçın (Ed.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Ersoy, B. (2006). *Toplumsal değerler ve çalışanların iş doyumunu arasındaki ilişki: ampirik bir uygulama*. Dumlupınar Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Fichter, J. (2006), *Sosyoloji nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fischer, E.(1979), *Sanatın Gerekliliği* (Çev. Cevat Çapan), İstanbul: E Yayıncılık.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behaviour: an Introduction to Theory and Research*. MA, Addison-Wesley.
- Gari, A., Mylonas, K., Karagianni, D. (2005). Political and religious group membership, value priorities and educational values. *Journal of Beliefs & Values*. 26, 3, 301-310.
- Gençaydın, Z.(2002). *Sanat eğitimcisi yetiştirmede G.E.F. resim - iş bölümünün yeri ve bugünkü durumu*. Gazi Üniversitesi "1.Sanat Eğitimi Sempozyumu". Ankara, 25-30.
- Gökaydın, N. (1990), *Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı*, Ankara: Sedir Yayınevi.
- Günay, M. (2003). Hermeneutik felsefe açısından bilgi değer ilişkisi. *Bilgi ve Değer Sempozyumu*. S. Yalçın (Ed.). Ankara: Vadi Yayınları.

- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (1996). *Values in Education and Education in Values*. Washington: Falmer Press.
- Hitlin, S. & Piliavin, J. A. (2004), *Values: Reviving a Dormant Concept*, Annual Review of Sociology, 302 (1), 359-393.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: international differences in work-related values*. London: Sage Publications.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. (2. Bs). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Izgar, G. ve Beyhan Ö. (2015). İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının demokratik tutum ve davranışlarına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13 (29), 439- 470.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Hacettepe Üniversitesi n Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
- Kahriman, M. (2014). *İlkokul 3.Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Benim Eşsiz Yuvam Temasındaki Konuların Drama Yöntemine Dayalı Öğretiminin Öğrencilerin İletişim, Empati Becerileri Ve Değer Alguları Üzerine Etkisi*. Mustafa Kemal Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay.
- Kant, I.(2006), *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kara, H. (2007). *Yönetmelik değerlerin oluşumunu etkileyen etkenler ve bunların sorun alanlarının belirlenmesine ilişkin bir araştırma*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), Kütahya.
- Karababa, A. (2015). *Kuramsal temelde değer*. B. Dilmaç ve H. H. Bircan (Ed.). Değerler ve Değerler Psikolojisi (s. 1-20). (2. Bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Karslı, M. D. (2006) *Etkili Okul Yöneticiliği*, İstanbul: Marpa Kültür Yayınları.
- Kelsen, H. (2015). *Norm ve Değer*. (Çev. K. Akbaş), C. 2, S. 5, ss. 20-24
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 Ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan Değerlerimiz*: İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kluckhohn, C. (1951). Values and value orientation in the theory of action. (Editörler: T. Parsons & E. A. Shils). *Toward a General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press, 388- 433.
- Kova, Ö. (2014), *Trt Repertuarında Bulunan Değiş ve Semahların Müzikal Analizi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

- Kuçuradi, İ. (1999). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kurtdede Fidan, N. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2 (2), 1-18.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer tercih yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi* (45), 59-76.
- Lemin, M., Potts, H. & Welsford, P. (1994). *Values Strategies For Classroom Teachers*. Hawthorn: Australian Council For Education Research.
- Lickona, T. (1992). *Education For Character: How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility*. New York: Bantam books.
- Lickona, T. (1996) Eleven principles of effective character education. *Journal of Moral Education*, 25, 93- 100.
- M.E.B (1973). Milli Eğitimin Genel Amaçları, Milli Eğitim Temel Kanunu. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html adresinden 20 Şubat 2016 tarihinde edinilmiştir
- M.E.B, (1983), Yüksek Danışma Kurulu Başkanlığı, *Türkiye'deki Güzel Sanatlar Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler*, Ankara.
- M.E.B, (2010), T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Kitaplığı Müdürlüğü: Ankara
- MEB (2006b). Görsel Sanatlar Dersi (1-8 Sınıflar) Öğretim Programı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/programlar/ilkogretim/gorselsanatlar1_8.rar adresinden 23 Şubat 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Mehmetoğlu, U. (2006). *Gençlik, değerler ve din. küreselleşme, ahlak ve değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Memiş, A. & Gedik, E. G. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 123-145.
- Memiş, A. ve Gedik, E. G. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (20), 123-145.
- Mengüşoğlu, T. (1971). Felsefe Antropolojisi: *İnsanın Varlık Yapısı ve Nitelikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Mercin, L., Alakuş, A. O. (2007). Birey ve toplum için sanat eğitiminin gerekliliği. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 14-20.
- Merriam, S. B. (2013). *Quantitative research* (S.Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okulöncesi Dönem* (ikinci baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özcan, E.(2017), *Türk Dünyası Masallarının Değerler Eğitiminde Kullanılabilirliği*, Atatürk Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-23.

- Özer, B. e Kızıltuğ, g. (2016). Türk müzik kültüründe aşıklar ve değer aktarımındaki rolleri. H. H. Bircan ve B. Dilmaç (Ed.). Değerler bilançosu beyaz kitap içinde (sf. 267-286). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayınları.
- Öztürü-Samur, A.(2011). Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimine etkisi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün & B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Quisumbing, L. R. Ve De Leo, J. (2005). Learning to Do: Values for Learning and Working Together in A Globalized World. Network for International Education and Values Education in Partnership with UNESCO-UNVEOK International Centre for Technical and Vocational Education and Training Sourcebook, (Report prepared by The Asia Pasific). Bonn, Germany.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Sarı, M.(2007). "Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek Okul Yaşam Kalitesine Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma. ", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), Adana.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45
- Şen,Ü.(2007).Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde DEğerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara
- Şerif, M. ve Şerif, C. W. (1996). *Sosyal psikolojiye giriş*.İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Sevim,Z.(2013), *Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimi Bakımından Karşılaştırılması* Uşak Üniversitesi,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak.
- Sevinç, M. (2006). *Evensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları, Ahlak ve Değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sezal, İ. (1991). *Sosyal bilimlerde temel kavramlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2016). Okullarda değerler eğitimi. H. H. Bircan ve B. Dilmaç (Ed.). Değerler bilançosu beyaz kitap içinde (sf. 185-208). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Şişman, M. (2011). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sridhar, Y. N. (2001). Value Developments and Methodology. *Online publications, NCTE*.
- Stevenson, C. L. (1944). *Ethics and Language*, Yale University Press.
- Susar, S. (2015), *Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*, Gazi Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

- Tan, M. (1981) *Toplum bilimine giriş temel kavramlar*. AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tansuğ, S. (1982). *Sanatın görsel dili*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Topçu, N. (2005). *Ahlak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tozlu, N. (1992). *Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tural, S. (1992). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Ecdad.
- Tural, S. K. (1988) *Kültürel kimlik üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turgut, M. (2010). *Türkiye’de aile değerleri*. Ankara. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
- Turhan, H.B. (2018), *Türk yapımı animasyon filmlerinde değer aktarımı üzerine inceleme*, Siirt Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Siirt.
- Ülken, H. Z. (1965). Değerler, kültür ve sanat. İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlük Konferansları Serisi, İstanbul.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
- Ulusoy, K., Dilmaç, B. (2016). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- UNESCO (2002). *Learning To Be. A Holistic and Integrated Approach to Values Education For Human Development*. Apnieve Sourcebook 2, Thailand.
- Uygur, N. (1975). Kuram eylem bağlamı. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Uysal, F. (2008). *Karakter eğitim programlarının değerlendirilmesi*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Welton, D. A., & Mallan, J. T. (1999). *Children and their world*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 173-206
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma yöntemleri* (9. Bas.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcu, E.(2009), *Sanat Eğitim Kuramları ve Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.